HARMADIK KÖNYV.

A' PERLEKEDÉS MÓDJÁRÓL, 's FOLYAMATJÁRÓL.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Törvényhez tartozó Személyekről.

ELSŐ RÉSZ.

A' Törvényszékekről 's Bírákról.

§. 638.

A' nemesi törvényszékek alatt vagynak a' nemes emberek, és az ő ingó vagy nemesi fekvő jószágaik, a' nemes vagy szabad Közönségek, a' privilégiált de nem szabad Helységek (kivévén az urasági jussok és tartozások felől származott pereket, mellyek rendszerént az úri-széken kezdődnek); utóljára az a'féle nem nemes személyek, a' kiknek más bírájok nintsen, p. o. a' kik a' városi vagy úri-széki hatalom alatt nem élnek, vagy a' másszor mondattak szerént, az alá nem is tartoznak.

§. 639.

A' nemesi Törvényszékek ezek:

1.) Minden Vármegyében van három törvény-

szék, úgymint: a' Szolgabíró Esküdtjével, a' Vice-Ispán Szolgabírájával 's Esküdtjével, és a' Vármegye Táblája (Sedes Judiciaria, Sedria), melly áll, a' Fö- vagy Vice-Ispánból, egynehány Táblabírákból, eggy Szolgabíróból, és eggy Esküdtböl; a' Notáriusnak, ha nem Táblabíró, nints szava.

2.) A' mint az Ország négy Kerületekre van osztva, mindenikben van eggy eggy Districtualis Tábla, az ötödik pedig Horváth Országban.

3.) Az egész Országra tartozik a' Királyi Cúria, a' melly két Tanátsból áll; az alsó a' Királyi-Tábla, a' Personális elölülése alatt; (néha a' criminális perek ítélése végett ez is két felé oszlik) a' felső az, a' melly jóllehet már most háromszor hét személyekből áll, még is a' régi mód szerént Septemvirális Táblának neveztetik, a' Palatinus vagy az Ország-Bírája, vagy más Ország-Bárója elölülése alatt. Horváth-Országban épen ollyan a' Banális Tábla, mint nálunk a' Királyi. A' prædiális nemesek bíráji közép helyen állanak, a' mondottak és mondandók közt.

§. 640.

A' nem-nemesi Törvényszékek, mellyek alá mindazáltal, az ottan bírt jószágokra nézve a' nemesek is tartoznak, e' következendők:

1.) A' szabad királyi Városok lakosaira nézve első bíró a' helybeli Magistrátus, felső pedig a' Tárnok-szék vagy a' Personális-szék; rendszerént e' kettő közzül valamellyikre appelláltatnak a' királyi városi polgárok perei (a' szerént a' mint a' Város, vagy a' Tárnokmester, vagy a' Personális alá tartozik; kivévén a' föbenjáró vagy más Fiskális pereket, és az Evangelicusoknak házassági perei, úgymint a' mellyek a' Királyi, onnan a'

Septemvirális Táblára vitetnek. A' Tárnokmester, vagy Vice-Mester a' városok Küldöttjeikkel tartja a' Törvényszéket; de a' Personális a' maga Protonotáriusain kivül csak némelly Pesten találtató törvénytúdó férjfiakat szokott a' végre öszve-hívni. A' Tárnok-székről is szabad a' Septemvirális Táblára apellálni; de a' Personálisról feljebb nem lehet. A' Barsi, Zólyomi, Honti hét Bánya-Városok polgári perei, minekelőtte a' városi bírák elöl a' Personális eleibe vitetnének, még a' hét városok Küldöttjeikből álló törvényszéken is megfordúlnak.

§. 641.

2.) A' privilégiált szabad, vagy nem szabad Kerületek, Városok és Helységek bíráji. A' Hajdúk polgári és magános perei a' helybeli Magisztrátus elött kezdödnek, onnan a' Kerület Törvény-táblájára (mellyben a' Fő-, vagy Vice-Kapitány az elölülő, és a' mellyben a' főbenjáró, vagy más fiskális keresetek, és az Evangélicusok Házassági perei is indítódnak) erről pedig mind a' Cúriára szoktak vitetni.

§. 642.

A' Jászok és Kúnok közt némelly perek a' helybeli bírák, némellyek pedig a' kerületbeli Kapitány, ismét némellyek (p. o. a' főbenjáró, vagy az Evangélicus házasok közt az elválásra intézett perek) a' Fő- vagy Vice-Kapitány elölülése alatt tartandó törvényszék elött kezdödnek, 's a' helybeli bíráktól, a' kerületbeli, onnan a' Fő-Kapitány — ettől pedig, minden külömbség nélkül, a' Palatinus eleibe, mikor pedig Palatinus nintsen, a' Cúriára vitettetnek. A' Szepesi 16 városi helybeli bírák elöl, a' Kerületbeli Törvény-

Táblára, melly a' kerületbeli Grófnak (Comes Provinciæ) elölülése alatt tartatik, és a' mellyen a' főbenjáró, vagy más fiskálisi, vagy a' közönséget illető perek is kezdődnek, szoktak apellálni, onnan pedig a' most említett, és az Evangélicusok közt lévő házassági perekben ugyan a' Cúriára, egyebekben a' Personális eleibe. Ha földes-úr alatt lévő városnak, vagy a' privilégium vagy a' szokás szerént rendes törvényszéke vagyon, az előtt is folynak, 's onnan rendszerént az úri-székre vitetnek a' perek.

§. 643.

3.) Az úriszékek. — Ezeknek elölülője lehet maga a' földes-úr, vagy a' kit az maga helyett nevez; a' többi bírák lehetnek az uraság felsőbb tisztjei, és az uraság fiskálisa, a' ki többnyire a' jegyzőkönyvet 's az ítéletet is írja. Az uraság emberein kivűl, eggy vagy két törvénytúdó személyt is tartozik az uraság oda hívni (Convocati). Utóljára elmúlhatatlanúl jelen kell lenni, mint a' Vármegye részéről való törvényes tanúnak, eggy Szolgabírónak és Esküdtnek, a' kiknek kötelessége ottan a' tanúkat is esketni, 's a' pert, ha apelláltatik, a' Vármegyére béadni.

§. 644.

Ezen törvényszék előtt kezdődnek a' jobbágyok 's taxások eggymás ellen való perei, 's azok is, mellyek más idegenek által, akár eggyes jobbágyok, akár egész helység ellen indíttatnak (impensionales). Továbbá oda tartozik a' számadó Tisztek ellen lehető keresete az uraság Fiskálisának; a' melly perben a' Szolgabírónak és Esküdtnek szava is van, nem úgy mint egyéb perekben. Az uraságnak a' jobbágyok ellen formált minden

keresete is ott ítéltetik el, még az is, a' melly az uraságı és jobbágyi költsönös jussokból és tartozásokból veszi eredetét, (Urbariales Causæ) hogy így a' per, a' Vármegye Fiskálisa védelme alatt; külömben a' köz-igazgatás terhe nélkül, egyedül tsak az uraság költségén kidolgoztatván, 's akárhogy elítéltetvén, készen mehessen a' Vármegye Táblájára, onnan a' Helytartó Tanátshoz, utóljára a' Felséghez.

§. 645.

Ha az úri-széknek a' főbenjáró pereket ítélni jussa vagyon, azok, valamint a' nagyobb hatalmaskodás miatt a' jobbágyok ellen ottan indíttatott és végképen elítéltetett perek is, nem a' Vármegye Táblájára (mint minden egyéb ottan lefolyt processusok) hanem egyenesen a' Cúriára apelláltatnak.

§. 646.

Elegyes törvényszékek is vagynak:

1.) A' Palatinus, a' maga Törvényszékére, a' maga Vicéjén 's Ítélőmesterén kivül, más bírákat is hívhat, a' kiket akar, 's elöveszi a' Kúnok és a' Jászok oda vitt pereiket, és az ollyan helységek közt lévő határ-pereket, mellyeknek egygyike eggyik, másika más Vármegyében fekszik, minekutánna ezen utóbbiakat az ő erre végre kinevezett embere, mint első Bíró elítélte (Delegatus Palatinalis).

§. 647.

2.) A' Szent-szék vagy is a' püspöki Consistórium, a' papi dolgokon kivül, ítéli a' testamentomokat, a' mennyiben azoknak külsö formájokról van kérdés; továbbá a' Catholicus és a' felemás házasok váló-pereit, 's ezeknek alkalmatossá-

gával az asszonynak hozományáról, hit pénzéről, özvegyi jussáról, köz-keresetéről, a' gyermekek neveléséről támadott kérdéseket is elítéli; melly ítélet felöl a' világi bíró, a' melly alatt a' jószág van, a' Püspök levele (Compassualis) által túdósíttatván, azt végre hajtani tartozik. A' püspöki székről az Érsekre, erről a' Primásra, onnan pedig a' Király engedelmével, a' Pápára apellálnak, a' ki is maga, vagy Rómában lévő fő törvényszéke helyett, valamelly magyar fő Papra bízza a' végső ítélet hozását. A' nem eggyesült Görög Püspökök Székéről a' Karlovitzi Érsek eleibe vitetnek a' házassági perek.

§. 648.

3.) Bányász Törvényszékek igen sokfélék vagynak: Selymetzen, Szomólnokon, Szigeten, Nagy-Bányán, és a' Bánátban Orovitzán, 's ezek mind a' föld alatt való pereket ítélik, 's tölök a' Curiára apellálnak.

§. 649.

4.) A' Királyi Magyar Kamara azokról a' portékákról ítél, a' mellyek, azért hogy tilalmasok vóltak, vagy a' harmintzad tölök meg nem fizettetett, confiscáltattak.

§. 650.

5.) A' Pesti Universitás Tanátsa minden ahoz tartozó személyeknek pereiket (még a' főbenjárókat is a' Szolgabíró és Esküdt jelenlétében) ítélheti. A' többi, jóllehet nagy oskolák bírósága, nem terjed a' főbenjáró dolgokra; és vagy közvetetlen a' Királytól vagy a' Király és Ország által elesmért Ekklésiai hatalomtól veszi eredetét, 's a' királyi fő-felvígyázás alatt gyakoroltatik.

§. 651.

Mellyik nemesi Törvényszéken mitsoda nemű perek kezdődjenek, arról ezeket kell tudni:

1.) Az adósságot, örökösödést, zálogot illető és igen sok más pereket, a' mellyek azokhoz hasonlítanak, 's azoknak természetét követik, (p. o. az osztály-per, a' kár kereset 's a' t.) vagy a' Szolgabíró, vagy a' Vice-Ispán vagy a' Districtuális Tábla előtt kell kezdeni; a' szerént a' mint a' kereset nagyobb, vagy kissebb, vagy a' jószág eggy vagy több Vármegyékben fekszik.

§. 652.

Ugyan is: a' Szolgabíró hatalma, a' mondott perekben a' legkissebb summától kezdvén, 5000 forintig terjed; a' Vice-Ispáné az adósságban 200-tól 12000-ig, az eggy Vármegyében fekvő örökösödés, vagy zálogbeli jószágokra nézve pedig határ nélkül való, valamint a' Districtuális Táblájé az adósságokban 1000 forinton kezdvén; de mihelyt az örökösödés jussán keresett jószág nem eggy Vármegyében van, vagy, több Vármegyékben fekvő jószágok eggy summában adódtak zálogba, már akkor, mint másszor is mondottuk, nem a' Vice-Ispán, vagy Szolgabíró előtt, hanem a' Districtuális Táblán kell perlekedni. Néha meg esik hogy nem tsak több Vármegyékben, hanem több Districtusban is van a' peres jószág: ekkor a' zálogra nézve választhatja a' felperes azt a' Táblát a' mellyik neki tetszik; de az örökösödést azon a' Táblán kell keresni, a' mellyik alatt lakott a' meghólt, a' ki után való örökösödésről van a' kérdés, vagy a' mellyik Tábla hatalma alatt a' keresetnek nagyobb része vagyon.

§. 653.

Az adósság, örökösödés, zálogos, és ezeknek természetét követő pereken kivül, csak két per van, mellyet a' Districtuális Táblán kell kezdeni; úgymint, a' szerződésnek, alkunak és a' testamentomnak teljesítésére indittatott per, (Implementalis) és az, a' mellyel az adományos azon az okon kéri a' birtokost a' jószágból kivettetni, mert az, az ő beállítodásának ellene nem mondott (ex puritate Statutionis).

§. 654.

A' pénzbeli büntetés, a' melly nem fiscális perrel keresztétik, mind eggy, akár a' Szolgabíró akár a' Vice-Ispán előtt keresödjön; kivéven azon kevés eseteket, mellyekben a' bíróság világosan vagy eggyiknek vagy másiknak adódott; mint p. o. a' kissebb hatalmaskodásért, a' tanúbizonyság megtagadásáért a' Vice-Ispánnak; a' levelek felbontásáért 's elsikkasztásáért a' Szolgabírónak; a' többiért szabad akár a' Vice-Ispán előtt, akár a' Szolgabíró előtt perlekedni, p. o. a' betstelenítésért 's a' t.

§. 655.

Az adósságot, örökösödést, zálogot, és a' birságot kereső pereken kivül, eggy per sem kezdödik a' Szolgabíró előtt; de van három a' mi azokon kivül a' Vice-Ispán előtt foly; úgymint: a' repositio az erőszakoskodó ellen, a' proportió a' köz-birtokosok közt, és a' határ-per. — Mind a' Szolgabíró elől, mind a' Vice-Ispán elől a' Vármegye Táblájára lehet apellálni; kivévén a' rövid repositiót, és az ugyan ollyan határ-hányást, mellyekben egyenesen a' Felséghez kell folyamodni.

§. 656.

A' Vármegye törvény-tábláján kezdődnek mind ezek a' perek, a' mellyek a' közönséges Fiskus által halálos, testbeli, pénzbeli vagy fogságbeli büntetésre intéztetnek, vagy (kivévén egyedül tsak a' Vice-Ispán eleibe tartozó insurrectionális vagy segedelembeli adósságokat) akárhogy a' közönséget illetik, mint p. o. mikor a' nemességet kell valakinek megmutatni: vagy az Evangelicus házasok válni akarnak egymástól; söt az urbáriális perekket is kezdheti ott a' Fiskus az uraság ellen, mellyeknek külömben 's rend szerént az uri-széken kellene kezdődni; mikor pedig az uraság ellen kegyetlenkedésért, törvénytelen húza-vonáért büntetést kérhet, azt mindenkor a' Sedriától, az az, a' Vármegye Táblájától kéri.

§. 657.

A' Királyi-Táblán folynak azok, a' mellyekben valakinek élete és minden jószága (Felségbántás, hűségtelenség, Nota), élete vagy jószága (nagyobb hatalmaskodás) az élete nem, de minden jószága (a' Fiskus ellen való hamis esküvés, a' Statutióra rendelt ember hamis esküvése) veszedelemben forog: továbbá, a' mellyben polgári haláltól lehet félni, p. o. infámiától, vagy örökös-szolgaságtól (vértagadás, Larva), szintén úgy a' mellyekben privilégiumot, királyi jel-levelet kell elömutatni; és a' mellyekben az alkunak, szerződésnek, testamentomnak belső érdeme, ereje 's értelme kétségbe vevődik. A' Fiskus is akárki után lett örökösdését ott keresi. Ezek a' perek neveztettek régenten octaválisperekneк, ma pedig Tabulárisoknak.

§. 658.

Ugyan oda, tudniillik a' Királyi-Táblára apelláltatnak a' Districtuális Táblákról és a' Sedriáról minden perek, kivévén a' nemesség próbálására (productionáles, seu legitimatorii) és az uraság 's jobbágyok költsönös jussainak eligazítására indíttatott pereket (Urbariales) mellyek a' Helytartó-Tanáts, onnét a' Király eleibe mennek.

§. 659.

A' Septemvirális Táblán perek nem kezdődnek, hanem tsak apelláltatnak oda, mint legfelsőbb törvényszékre, a' Királyi-Táblától, a' Tárnok-Székről és a' Bánális Táblától. A' Felséghez is tsak a' végre lehet a' Septemvirátus ítélete után folyamodni, hogy ő Felsége az ott megítéltetett embernek a' közönséges, az az, a' testi, vagy fogságbeli, vagy halálos büntetést, vagy infámiát 's a' t. engedje el.

§. 660.

Ha tetszik a' peres embereknek elmellőzhetik az említett Törvényszékeket, választhatnak magoknak köz-bírákat (arbitri, Compromissum) tsak hogy a' per ollyan legyen, a' mellyhez a' publicumnak semmi közi nints, p. o. nem fiscális per, nem házassági, nem urbáriális 's a' t. tsak hogy továbbá, megeggyezéseket írásba tegyék, vagy hiteles emberek által tétessék; azt is világosan belé kell tenni, akarnak é feljebb, és hová appellálni az arbiterek ítéletétől? mert külömben a' feljebbvitel meg nem engedődik. — Tanátsos páratlan számmal választani a' bírákat, 's arról is gondoskodni, mi tévők legyenek azok, ha eggyik, vagy másik közzülök meghal, vagy akármi okon bíró nem lehet? továbbá, arról is, ki hajtsa végre az

ítéletet, 's mitsoda pénzbeli büntetése légyen annak, a' ki a' végrehajtást ellenzené? mert külömben semmi sem lessz belöle. Elenyészik a' compromissum, ha a' perlekedök közzül tsak eggyik is a' végső ítélet elött meghal, hanemha annak maga keresményéröl vólt a' kérdés, és maradékait is világosan kötelezte arra, hogy az arbiterek által hozandó sententziának fejet hajtsanak.

§. 661.

Nagyobb hatalma van a' nem-nemesi törvényszékeknek, mint a' Cúrián alól lévő nemesieknek; p. o. a' nemes ember osztályos pert kezd a' Vice-Ispán vagy a' Districtuális Tábla elött; a' jobbágy vagy városi ember pedig az úri-szék vagy a' város bírája elött; az alperes testamentommal óltalmazza magát; a' felperes azt veti ellen, hogy a' testáló atya ö neki kevesebbet hagyott, mint ötet az ösi javakból illette; ha ez megvalóságosodik, az úri-szék, vagy a' városi tanáts elrontja a' testamentomot, 's egyenlö osztályt ítél, a' Vice-Ispán pedig vagy a' Districtuális Tábla felöldozza az alperest a' kereset alól, 's a' felperest, ha a' testamentomot el kívánja rontani, a' Királyi-Táblára útasítja. Így az úri-szék, vagy a' városi tanáts, elronthatja 's megerötlenítheti a' contractust, p. o. ha valaki több özvegyi pénzt kötelezett a' feleségének mint a' maga keresménye; a' testamentomot is ha az atya a' gyermekének kevesebbet rendelt adatni mint a' mennyi azt az ö reája maradt ösi jószágból illetné; de a' Districtuális Tábla, vagy a' Vármegyebeli bíró a' szerént ítél, 's az alperest, a' kinek a' nem tetszik, a' királyi-Táblára útasítja, hanemha a' contractusnak vagy tes-

tamentomnak semmisége szembetűnő 's kézzel fogható.

MÁSODIK RÉSZ.

A' Perlekedő Személyekről.

§. 662.

A' tizenkét esztendősnél kisssebb személyért a' szüléje, a' tútor, a' fiscus; a' nem-nemes személyért pedig, a' nemes ember ellen, kivált a' birság perekben, a' (nemes) város Bírája, a' Vármegye Fiskusa, a' Földes-úr teszi magát felperessé; de a' szerződésekből származott keresetekben, p. o. adósságért, szintén úgy a' contractus teljesítése, félretétele, 's megerőtlenítése végett, a' nem-nemes maga személyében is perlekedhetik akárki ellen; annyival inkább keresheti 's akárkitől is kiválthatja az annya, vagy nagy-annya jussán, a' zálogban lévő nemesi jószágokat maga neve alatt is. Ha az uraság, vagy a' Fiscus, vagy az ő nemes ágogai, az ő reája gyermekeiről, osztályos attyafiairól, házastársa keresményéből szállott, 's őtet illető javakat elfoglalnák: azok ellen is van személyes keresete; valamint az ellen a' nemes ember ellen is, a' ki a' neki testált javakat kiadni nem akarná; hogy az anyai, vagy eggyátaljában leányágon lévő nemes attyafiai ellen, a' vér-jussán őtet illető javakért, vagy azok által lett megverettetéséért (még pedig fejeknek vagy jószágoknak elvesztésére) perlekedhetik, azt nem is szükség említeni.

§. 663.

A' ki azt gondolja 's meg tudja mutatni, hogy a' vér jussán épen úgy illeti őtet a' jószág, mint a' felperest: belé avathatja magát a' perbe (Ingerens) ha a' felperes által tett költségnek ő reá eső részét lefizeti; melly ingestiót ha elmulatta, más perrel kell neki a' felperes által megnyert jószágból, rendszerént, a' maga részét kérni, valamint akkor is rendszerént más perrel keresi a' maga részét (jóllehet a' perbe belé botsátkozott vólt) ha a' felperes maga részéről az alperessel megeggyezett. Minthogy a' királyi Fiskus mindég ott ül a' királyi-Táblán, észreveheti ha a' perlekedök közzül eggyiknek sints igazsága, és hogy a' jószágban a' Király jussa lappang: ekkor osztán minden költség fizetés nélkül bele botsátkozik a' perbe.

§. 664.

Valamint felperes, úgy alperes sem lehet a' ki még tizenkét esztendőt el nem töltött, söt a' tútorát is igen ritka esetben (p. o. ha már szüléi ellen folyt a' per) lehet ő helyette törvénybe idézni. Több az, hogy ha tizenkét esztendősnél idősebb vólt is a' gyermek, mikor p. o. az attya meghólt, de nem vólt 16 esztendős, az attya halálától fogva az arról rá maradt jussokra nézve, esztendeig mint alperes törvényt állani nem tartozik.

§. 665.

Épen illyen szabadsága van az özvegynek a' férje jószágaira nézve, annak halálától esztendeig, mid azok ellen, a' kik férje jussait kétségbe vennék; nem tehát annak örökösei, p. o. gyermekei vagy osztályos attyafiaira nézve. A' Prælátus ellen az Ekklésia jószágaira nézve indíttatott

per is hever az ő halála után, nem tsak addig míg a' Fiskus bírja a' jószágot, hanem az új Prælátus kineveztetése után is eggy esztendeig.

§. 666.

Néha felül fordúl az alperes, 's felperesnek teszi magát, p. o. az osztályos, proportionalis, határról álló, számvevő, számoló (Computualis) perekben, ha megmutathatja, hogy igazság szerént ő neki vólna keresete a' felperesen. Így van a' dolog akkor is, mikor a' felperes, mint mászszor mondottuk, büntetést érdemel (Calumnia vel Indebita).

§. 667.

A' kit ollyan jószágért idéznek törvénybe, a' mellyet ő osztályba kapott, vagy eggy harmadiktól vett, tserélt 's a' t. az ollyan ember a' maga osztályos attyafiát, vagy azt a' kitől vette vagy tserélte a' jószágot, ugyan azon perre megcitálja, a' végre hogy őtet óltalmazza, ha pedig a' jószágban meg nem tarthatja, osztozzon újra, vagy adja vissza a' pénzt 's a' tserébe kapott jószágot, 's fizesse a' perre tett költséget is, akár kötelezte magát arra, akár nem, ha tsak világosan le nem mondott róla (Evictor. Evictio); de a' ki tudva vette meg a' jószágot a' nem igaz urától, annak nints Szavatosa, Evictora, ha tsak az evictio világosan fel nints vállalva; valamint annak sints, a' ki ajándékba kapott valamit, hanemha az ajándékozó vagy kötelezte magát arra, vagy tudva adta a' más jószágát annak a' ki azt nem tudta, ekkor, ha mit ez költött a' jószágra, 's ha mi kára van, az ajándékozó tartozik fizetni.

§. 668.

Sokszor a' ki jószágot veszen, eggy harmadik

személynek mint adóssának kötelező-levelével fizet; az illyen fizető, hanemha az evictiot, a' felelet terhét, az elégtételt, 's a' kármentést magára vette, csak arról tartozik felelni hogy az adósság-levél, nem hamis levél, nem költött adósság, vagy még neki ki nem fizettetett; nem pedig arról, hogy van vagy lessz fundus az adósnál; — mert az eladó úgy gondoltatik, mintha épen akkor adta volna költsön ugyan azon pénzt annak az adósnak a' kinél fundus nints, a' mikor annak adósság-levelét vígyázatlanúl elfogadta.

§. 669.

Ha tudna is az ember hozzá, még is jobb, ha Prókátorra bízza a' perit, mert így mondhatja, hogy az ő híre nélkúl írta a' Prókátor azt a' mit írt, 's következésképen megmásolhatja azt. Sokszor pedig vagy a' peres vagy más egyéb dolog folytatására, meghatalmazottra, plenipotentiáriusra is van szükség, minthogy az ember vagy nem tud maga hozzá vagy nem láthat utánna; de már azt, a' mit ez tsinál, nem lehet megmásolni, hanemha tsalárdságban járt; egyéb hibája, vígyázatlansága 's tudatlansága miatt tett kárt szenyvedni kell.

§. 670.

Ha az ember a' per bírájához személyesen elmegyen és az előtt névvel megnevezi a' maga prókátorát, vagy plenipotentiáriusát, és perét, az elég arra a' perre nézve, a' melly az előtt a' bíró előtt foly, vagy folyni fog.

§. 671.

Külömben írott bizonyság-levelet kell a' prókátor-tétel vagy meghatalmazás felől venni, 's

azt által-adni annak az embernek, a' kinek szolgálatjával akarunk élni, akárhol az országban.

§. 672.

E' végre személyesen meg kell jelenni az olyan helyek vagy személyek elött, a' mellyeknek hatalmok vagyon az ollyan vallástételt (fassio) elfogadni, 's a' felöl bizonyság-levelet adni; a' plenipotentiáriust ekkor is meg kell nevezni, de a' prókátort nem szükség; mert belé írják a' levélbe, hogy azt a' (megvisgáltatott, helybe-hagyott, 's felesküdt) prókátort választotta magának, a' ki azt a' levelet elö fogja mutatni. Ellenben jobb megnevezni, a' prókátorra mitsoda pert, a' plenipotentiáriusra hasonlóképen mitsoda pert, vagy dolgot (légyen az törvényes vagy gazdaságos) bíz az ember, mint-sem pedig általjában (in genere) tenni; külömben, kivált a' prókátor-vallás, bizónyos hogy tsak esztendeig tart.

§. 673.

Illyen helyek a' Magyar Cancellária, a' Palatinus, az Ország-Bírája, 's ezeknek Ítélömesterei, a' Personalis, a' Káptalan 's Konvent, 's ezeknek Küldöttjei; továbbá, a' Vármegye-gyülése 's Törvényszéke, a' Vice-Ispán, a' Szolgabíró Esküdtjével eggyütt; kik is a' Vármegyére adják be jelentéseiket, valamint a' Káptalan vagy Konvent Küldöttje a' Káptalanba vagy Konventbe, 's onnan adódik ki a' bizonyság-levél; valamint a' Cancellária és a' Personális által, a' Felség neve alatt, az Ítélömesterek által a' Palatinus vagy Ország-Bírája neve és petsétje alatt.

§. 674.

Az Ország Bárói, az Érsekek, a' Megyés-Püspökök, magok írása és petsétje alatt tesznek Pró-

kátort. Az Ország nagy Bírái pedig és a' petsétes Káptalanok, Konventek, még Plenipotentiáriust is; de ha ezt megmásolni, 's vissza-húzni akarnák, már azt más hiteles hely, vagy személy előtt kell tselekedni. Külömben, épen úgy és olylyan helyek 's személyek előtt kell vissza-venni a' hatalmat a' Plenipotentiáriustól, a' hogy és a' kik előtt az szokott adatni, 's egyszersmind a' vissza vétel (Revocatio) felöl bizonyság-levelet kell venni, 's mind a' vólt Plenipotentiáriust, mind azokat, a' kikkel neki végezni kellene, tudósítani. A' Prókátor változtatására illyen revocátio nem szükséges.

§. 675.

A' kinek Magyar Országon dolga 's baja vólna, akárhol a' világon találná az ország nagy Bírájit, vagy akármellyik Vármegye Vice-Ispánját, vagy csak Szolgabíráját (de ugyan azon Vármegye Esküdtjével) eléttök Prókátort, Plenipotentiariust tehetne. Külömben, az Országon és Béts Városán kivül, a' Prókátor vagy Plenipotentiárius tétel felöl készült maga tulajdon petsétes írását tartozik az ember személyesen az Ausztriai Tartományokban ugyan, az oda való fő Törvényszéknek, azon kivül pedig az Ausztriai Tsászár Követjének, vagy Biztosának, a' Katona pedig a' Regement Kommendánsának, bemutatni, megpetsételtetni, 's bizonyíttatni, hogy ő azt maga írásának 's akaratjának vallotta; az illyen levelet küldi osztán Magyar Országba, a' hol az minden Törvényszékeken hitelt érdemel.

MÁSODIK SZAKASZ.
A' Perlekedésről.

HARMADIK RÉSZ.
A' Perlekedés kezdetéről.

§. 676.

Gyakran megintetünk másokat, hogy valamit tselekedjenek, vagy ne tselekedjenek (Inhibitio) vagy adjanak vissza. Hogy az adósság az időmúlta miatt oda ne vesszen az interes nem fizető adósnál: arra az is elég ha megbizonyítja a' hitelező, hogy a' 32 esztendő lefolyása előtt barátságosan intette az adóst a' fizetésre; minden más esetekben, hogy a' megintésnek valami haszna legyen, az arra a' végre rendelt hites-személyek által kell annak végbe-menni; a' Vármegyéken t. i. Szolgabíró és azzal eggyütt jelenlévő Esküdt által, vagy a' Királyi-Táblának az Itélőmestertől kiküldetett Esküdt-Notáriusa által; a' Városokban Tanátsbeli-személy vagy hites Íródeák vagy a' városnak más hites szolgája á'tal. Mindeggy akár izenettel esik meg, akár írásban; az izenetet személyesen kell a' megintetettnek tudtára adni; de az írást, rendszerént embere által is meg lehet küldeni a' nemes embernek, 's mind a' kétféle megintésre lejendő feleletet, rendszerént 15 nap kell várni; akkor tartozik osztán a' megintő a' megintetőnek, a' megintés és az adott vagy nem adott felelet felől petsétes bizonyság-levelet adni,

vagy p. o. a' kissebb helységekben, a' bírót felöle tudósítani.

§. 677.

Ha az intésnek eleget nem akar tenni, az okos ember rendszerént semmit se felel; mert annak ugyan vallhatja az ember kárát ha nem engedelmeskedett az intésnek, de rendszerént annak nem, hogy semmit sem felelt; kivévén t. i. azokat az eseteket, midön valaki nem próbák által de tsakugyan valamennyire terheltetik, (p. o. tsupa Álbája mellett adósnak tartatik, és a' fizetésre intödik) vagy, midön arról kérdeztetik, akarja é azt magának tulajdoníttatni, a' mit tselédi, vagy meghólt szüléi tselekedtek? ekkor ha hallgat, kárát vallhatja; úgy tartathatik mint adós, vagy vétkes.

§. 678.

Ha az intésre elég nem tevödik, többnyire per következik; néha pedig vagy nem lehet, vagy haszontalan dolog elöre botsátott intés nélkül perlekedni; p. o. azok ellen, a' kik a' szökött, vagy beszegödött de elö-állani nem akaró tseléd-det, vagy a' más leveleit tartóztatják; a' köz-birtokosok ellen, a' kik a' közös épületek helyre-állítására költséget adni nem akarnak, hogy így osztán a' kárt, 's elveszett hasznot a' Vice-Ispán elött keresni lehessen. Egyéb kárt sem mindenkor lehet megvenni azon, a' ki annak (netalán gondatlansága által) oka lett, hanemha elöre megintetett, vagy eltiltatott. Az erőszakoskodás büntetésétöl 's behajtott marhája elvesztésétöl is gyakran megmenekszik a' ki meg nem intetett, vagy a' kitöl az elfoglalt valami vissza nem kérettetett (Repetitio), ha magát tudatlansággal

's a' t. mentheti: szintúgy a' kinek szüléi violentiát követtek el, vagy az ítélet végrehajtásának állottak ellent 's a' t.

§. 670.

A' városokban, az úri-széken, kivált az apróbb dolgokban, 's az adófizető emberek között folyhat a' per szóval is, de ha írásban esik is az egymásnak való felelgetés, még sem elmúlhatatlan dolog, hogy mind azon cerimóniák tartassanak meg, mellyeket a' nemesi törvényszéken, kivált a' nemes alperes ellen (a' ki azokról nyilván önként le nem mondott) meg kell tartani, hanem tsak, hogy a' felek elegendőképen kihallgattassanak.

§. 680.

A' törvénybe idézés úgy mégyen végbe, hogy a' Prókátor által elkészíttetett kereset-levélnek, a' Bírónak bémutattatott, az által alá-írattatott, megpetsételtetett, 's a' megjelenésnek helyét napját magában foglaló pára, a' Szolgabíró, vagy az Esküdt, vagy a' Királyi-Tábla Esküdt-Notáriusa által, az alperesnek személyesen kezéhez adatik, vagy pedig, annak 12 esztendőn felül és még a' szülöi hatalom alatt levő gyermeke, továbbá, tselédje, szolgája, szolgálója, telkes, (Colonus) vagy tsak házzal bíró jobbágya (Inquilinus), vagy ezek feleségeik által kezéhez küldettetik, vagy pedig, ha se maga, se nevezett hozzá tartozóji nem találtatnának, a' házánál hagyattatik; ha abba se lehetne bemenni, a' falusi elöljárók jelenléttében az ajtajára szegeztetik. Ha a' peres jószág birtokosa, vagy a' Vármegyéken a' bíró változik, új citátióra lessz szükség.

§. 681.

Ha mindjárt ugyan azon eggy Vármegyében, helységben, házban lakna is az alperes, a' mellyben a' törvényszék van, még sem lehet neki 15 napnál rövidebb időt (az idéző-levél megadásától számlálván) rendelni; a' szomszéd Vármegyében lakónak 30 napot, a' harmadikban 45-töt, a' messzebb akárhol lakónak 60-at szoktak tenni, de ennek eggy két nap hijját elnézik.

§. 682.

A' Helytartó-Tanáts kerülő- 's az egész országban kihirdetendő levelével (circulares) tétetik nap a' megjelenésre azoknak, a' kik az adóságba elmerült embernek javaihoz, vagy a' közös erdőhöz (mellynek hasznavételéről per foly) valami just tartanak; továbbá, az Evangélicusoknál az ollyan elszökött házastársnak, a' kitől az elhagyattatott házastárs magát elválasztatni kéri (Edictalis citatio).

§. 683.

Ha a' felperes, az alsó törvényszékeken ugyan a' rendelt napon, a' Királyi-Táblán pedig harmadnap alatt, vagy maga, vagy a' feljebb írt módon tett prókátora által fel nem veszi a' pert (Levata). tehát az alsó bírák előtt a' kirendelt napon, gyertyagyújtás tájban, a' Királyi-Táblán pedig 4-dik nap az alperes veszi azt fel, ha tetszik neki, (Levata ex paribus), és felperesnek tévén magát, elő-adja a' neki megadatott kereset-levél mássát, 's kéri magát az abban foglalt keresettől felóldoztatni, költségét vissza-térittetni, 's a' felperest 24 forint birságban marasztatni (ki is elvesztett perét, ha örökösen abban nem akarja hagyni, újra kezdeni (novisare) tartozik.

§. 684.

Ezt tsak akkor kell tselekedni, ha tudja az ember, hogy a' felperes vagy annak Prókátora el nem érkezett; külömben jobb engedni, hogy a' rendelt nap múljon el, 's várni hogy újra idéztessen az alperes; mert meg lehet, hogy az ő levátája után 's felóldoztatása elött elérkezett a' felperes, kitől mint alperestől (jóllehet neki már mint felperesnek lehetetlen vólna mozogni) ha késő jövetelének okát adja, elfogadja a' bíró a' levátát, 's elesmeri felperesnek.

§. 685.

Hogyha pedig a' felperes a' levátáját beadta, tartozik az alperes, az alsó bírák elött ugyan a' kirendelt napon, a' Királyi-Táblán pedig harmadnap alatt, vagy személyesen, vagy Prókátora, vagy Plenipotentiáriusa által, még pedig úgy a' mint citáltatott (p. o. a' violentiális perekben emberei képiben is) megjelenni.

§. 686.

Külömben a' felperes kérésére, többnyire ugyan a' kirendelt napon (nevezetesen a' Vármegyeken gyertyagyújtás után) a' Districtuális Táblákon a' törvény szerént más nap, némellyiken, a' szokás szerént, valamint a' Királyi-Táblán is, negyedik nap, mint makats (Contumax) mind abba marasztatik, a' mit a' felperes kért, akár légyen a' kereset, a' mi a' factumot illeti, igazságos, az az, bébizonyított, akár nem (tsak-hogy nem törvénytelen és tilalmas), mert azt teszi fel a' törvény, hogy ő azt elesmerte, 's megvallotta.

§. 687.

De, a' ki valamelly nagy akadály miatt nem jelenhetett meg, segíthet magán az által, ha a'

Királyi- és Districtuális-Táblákon ugyan a' kirendelt naptól számlálván, 15 nap alatt eljön, és okát adja késö jövetelének (jóllehet az úgy nevezetett hosszú perekben, a' mellyeket másszor nevezni foguńk, ezzel se tartozik), az alsó törvényszékekre pedig a' nagy Bíráktól, a' Királytól, Palatinustól, Ország-Bírájától, 's ezeknek Ítélömestereiktöl, Personálistól, helyes és bebizonyítható okokon, parantsolatot (Relaxatorium) hoz. — Ha semmi akadállyal elö nem tud állani, az ítélet végre-hajtatik rajta, ö pedig ha gondolja hogy nints a' felperesnek igazsága, újra kezdi a' pert.

§. 688.

A' föben járó perben ha ki meg nem jelen, elfogattatik, ha elfogni nem lehet, és ha kivált az országos vétek nagyon világos, képibe büntettetik. Az Evangélicusok házassági vagy váló-pereiben a' meg nem jelenö, a' ki se hitvesével egyött élni (legalább botránkozás nélkül) sem válni nem akar, árestomra intézendö fiskális-vád alá vettetik, ha, vagy a' fogságból se jelen meg, vagy el nem fogattathatik, tölc mint ollyantól a' ki hitvesét gonoszúl elhagyta, elválasztatik.

§. 689.

Minekelötte az alperes, kivált a' nemes ember, a' pert elesmérné (litem contestaretur) az az, vagy tagadná azt, a' mi a' kereset-levélben van, vagy megvallaná ugyan, de mást vetne elö, a' minél fogva attól menekedni akarna, egyszóval: minekelötte a' kereset-levél foglalatjára meritumára felelne, a' sok lehetö kifogások közzül (exceptio) három nevezetesebbeket elöhozhat.

§. 690.

A' lehető kifogások pedig ezek:

1.) A' bírónak személye ellen, a' felperessel lévő első vagy második ízbeli, ha pedig a' peres jószág valaha arra szállhat, akármillyen távollévő atyafisága, sógorsága miatt; továbbá, azzal lévő nagy barátsága, vagy az alperessel lévő nagy ellenségeskedése miatt.

2.) Az idezés hibája miatt, p. o. hogy az, éjszaka esett, vagy illetlen helyen, illetlen időben 's a' t. mint feljebb mondottuk. Szorúltságból, ha külömben ki nem telne a' 15 nap, lehet a' citátiót akármillyen innepnapon megadni, de nem isteni-tisztelet vagy temetség helyén, vagy tsapszéken találkozva 's a' t.

3.) A' bíró hívatala ellen, hogy t. i. a' kérdésben lévő dolog nem az ő birósága alá tartozik.

4.) A' kereset-levél külső formája ellen, ha nem lehet belőle látni, ki? mit? kitől? miért? mi okon? kér; továbbá, ha ollyan külömböző keresetek vagynak benne, mellyeknek egymással semmi közök, p. o. adósság, betstelenítés, violentia; vagy ha a' felperes által, a' leváta mellé tétetett eredeti kereset-levél, az alperesnek adatott mássával, vagy a' levátával nem eggyezik, p. o. egygyikben Péter van, másikban Pál 's a' t.

5.) A' keresetnek oka (titulus actionis, Institutum) vagy a' pernek neme ellen, ha mindjárt igazsága vólna is külömben a' felperesnek a' jószághoz, p. o. új osztályt vagy osztály igazítást keres ott, a' hol még osztály sem vólt, vagy eleget nem tett az osztály-levélnek; zálogot keres ott, a' hol örökösen el van adva a' jószág 's a' t.

Annyival inkább meg nem áll a' kereset-levél, ha a' keresetnek semmi titulusát, okát, eredetét elő nem adja a' felperes, nem nevezi meg hogy került más kézre a' mit keres, hogy illeti őtet, úgy é mint erővel elvett jószág, úgy é mint zálog, úgy é mint successio? 's a' t. mint másszor mondottuk.

6.) A' felperes személyének a' perlekedésre alkalmatlan vólta miatt, mint másszor elő-beszéllettük (Actoratus personalis).

7.) Kiváltképen kérdésbe vevődik, ha valyon van é a' felperesnek jussa az alperesen kereskedni (Actoratus realis), a' kereset-levélben foglalt panaszt, just, jószágot üzni füzni; p. o. nem elég azt panaszolni, hogy a' jószág minden igaz ok nélkül örökösen eladattatott, — hanem azt kell megmutatni előre, hogy a' felperes az eladónak örököse, és hogy a' jószág az eladónál ösi vólt; nem elég azzal vádolni mást hogy erővel elfoglalt valamit, hanem az az első, hogy vólt é a' panaszlónak ollyan esztendei ususa, mint a' millyennek kell lenni 's a' t. Mikor osztán az illyen kérdéseken által-estek, akkor lessz a' per velejében (in merito) arról a' szó, igaz okon adattatott é el a' jószág 's a' t.

§. 691.

Ha azt mondja a' bíró, hogy semmi köze nints a' felperesnek ahoz a' mit keres (Actoratus condescendit) el van vesztve a' per, feljebb vinni, vagy újra kezdeni, novisalni lehet és kell azt; de ha tsak a' bíróságot teszi le, vagy azt mondja, hogy a' perbeli bíróskodás nem az ő hívatalára tartozik, vagy hogy a' citátió, vagy a' kereset-levél hibás 's a' t. (condescendit citatio,

judicatus, Actio) nints még elvesztve a' per, nints a' feljebb-vitelre vagy a' per megújítására rendszerént szükség, hanem tsak más pert kell kezdeni; az első úgy nézettetik mintha nem is lett vólna soha, kivévén az úriszéken az idegenek által a' jobbágyok ellen kezdett, az az, Impensionális pert, melly ha a' citátió helytelensége vagy más illyen formabeli hiba miatt condescendálna, a' Vármegyére lehet appellálni, onnan osztán, ha az úriszék sententziája megváltozik, vissza-küldödik folytatás végett. Hasonlóképen ha a' bíró azt ítéli is, hogy semmi hiba nem esett, semmi kárt nem vallott még az által az alperes rendszerént, mert a' fő kérdésben felóldoztathatik a' kereset alól; néha ugyan jelenti, hogy neki az ollyan közbe-szólló ítélet sem tetszik, 's appellál, de ennek tsak akkor veheti hasznát, ha a' pert a' fő kérdésben is elveszti, 's ismét appellál. mert így azt is gondolóra veszi a' felső bíró, vólt é hiba a' dolog formájában vagy nem? meglehet, hogy ott bukik meg a' citátió, 's a' t. 's az egész per semmivé lész; de ha az ollyan közbe-szólló sententzián megnyugodott, ha vólt is hiba igazán, elengedte, tehát fel se veszi azt a' hibát a' felső bíró, tsak a' fő kérdést illető sententziákat fontolja meg.

§. 692.

De tsakugyan van olly közbe-szólló ítélet, a' mellytől a' végső ítélet tsalhatatlanúl függ, p. o. sokszor előre lehet tudni, hogy ha a' bíró a' kereset titulusát, okát, eredetét (institutum) félre veti, a' felperes, ha pedig megállítja, az alperes fogja elveszteni a' pert végképen, azomban a' bíró nem tartozik megengedni, nem is engedheti

meg az ellenkező rész megeggyezése nélkül, hogy a' per feljebb vivődjön, ekkor tehát a' nagy Bírák parantsolatjával kell hozzá látni, 's okos emberre kell bízni, hogy a' parantsolatot készítse el. Az alperes ugyan, tsak úgy szorúl az illyen Transmissionale-Mandatumra, ha ollyan a' per, mellyet az ítélet végrehajtása után kellene a' törvény szerént feljebb küldeni, 's ő pedig az executiót akarja megelőzni.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' perbeli Próbákról.

§. 693.

Azt szokták mondani: a' felperes köteles próbálni, de mivel néha ollyat teszen fel ő róla a' törvény, a' mi őtet a' probálás terhétöl felszabadítja, (p. o. a' földes-urat mikor a' curialisták tsap- és mészárszékjek ellen perel), néha pedig az is lehet, hogy felperes a' ki azt a' jószágot bírja, a' mi felöl a' per van, p. o. a' mellyet más valaki felkért a' Királytól; néha pedig az alperes felszabadítja a' felperest a' próbálás terhétöl, mert ezt vagy tudatlanságból, vagy bízakodásból magára vette a' hol nem tartozott vólna 's a' t. Szélesebben terjed ennek a' mondásnak ereje: A' köteles próbálni, a' ki ollyat állít, a' mit a' bíró nem tartozik tudni, 's ha tudna is mint nem bíró, semmi hasznát nem veheti mint bíró, hanem ha próbáltatik (quæstio facti, historica). — De meg kell jegyezni azt, hogy a' bíró

próba nélkül is igaznak fogja tartani azon factumot vagy környülállást, mellyet az eggyik rész elő-adott, a' másik rész pedig annak világosan ellene nem mondott.

§. 694.

A' gyanúságból, a' szó-beszédből, a' köz-hírből, a' szérént, a' mint azokra a' környülállások több vagy kevesebb okot és alkalmatosságot adhattak, erősen fel lehet ugyan néha tenni valamit (præsumtio) hogy úgy van, 's meglehet hogy igazán is úgy van: de ez a' bíró előtt felette ritkán szolgál próba gyanánt; ellenben, a' mit a' törvény teszen fel (præsumtio juris), abból a' bíró, hanemha az ellenkező megmutattatik, ítélni is szokott; p. o. hogy a' felperes lemondott a' keresetéről ha a' pert a' citátió után el nem kezdette, vagy terminusonként nem folytatja; hogy az alperes megesmérte a' keresetet, ha meg nem jelent, vagy a' per folyta alatt magát nem óltalmazza 's a' t. Van ollyan erős præsumtio is, (Juris, et de jure) melly ellen a' bíró a' próbákat el se fogadja, mert a' törvény azokat lehetetleneknek tette és tartja, illyen az hogy a' 12 esztendőn alól lévő gyermekeknek, a' világi dolgokra, p. o. alkudozásokra, elegendő esze vólna 's a' t.

§. 695.

A' rendszerént való próbák, mellyekhez a' peres emberek, (hanemha a' törvényszék előtt önként esett vallomás azokat szükségtelenné teszi) szoktak folyamodni, ezek:

1.) A' tanúbizonyságok. A' tanúknak, hogy egész próbát tegyenek, legalább is kettőnek, 's minden kifogás nélkül valóknak kell lenni, 's mennél erősebb okát adhatják vallomásoknak,

annál nagyobb hitelt érdemelnek. Hogyha ő nékiek a' dologban károk vagy hasznok foroghat, vagy külömben a' bizonyságtételre alkalmatlanok, vagy tsak gyanúsok is, (p. o. rossz erkölcsűek) az ellenkező rész el nem mulatja ellenek a' kifogást megtenni; de ha nem tette is, a' bíró mindazáltal a' 12 esztendőn alól lévő gyermekeket, söt akárkit mást is, a' kinek ítélő- és emlékező-tehetségét keveselli, a' bizonyságtételtől eltilthat.

§. 696.

Esküdni is kell a' tanúnak, kivévén az írott törvény szerént a' Fő-, a' szokás szerént pedig más Catholicus papokat is, és a' széléshez közelgető asszonyokat, ezek házassági hűségekre, 's méhek gyümöltse bóldogságára, azok pedig papi hitekre erősítik vallomásaikat; némelly Vármegyékben, a' mint tapasztaljuk, a' Evangélicus Predikátoroktól sem kívánják a' Catholicus Bírák a' rendszerént való esküvést.

§. 697.

Ha maga az ítélő-bíró eskettette meg a' tanúkat, bátran ítélhet azoknak vallomása szerént; de a' kiket, ámbár a' nagy Bírák parantsolatjok mellett, tsak Szolgabíró, vagy a' Királyi-Tábla Júrátusa eskettetett meg (inquisitio collateralis) azoknak vallomását tsak úgy követheti, ha azokat vagy maga, vagy pedig szorúltságból az ő parantsolatja 's által-adattatott hatalma erejével, nálánál alábbvaló Bíró, vagy az ő kérésére (penes compassum) valamelly hozzá hasonló ismét megeskettette, 's kikérdezte, (authenticavit) kivévén azt az esetet, ha elébb elhaltak vólna a' tanúk (morte authenticati), vagy mind a' két rész le-

mondott az újra tejendő esketésről, vagy legalább az a' rész, mellyet a' tanúk terheltek, nem sürgette azt; tsak egyedül a' nemesség próbálására és a' határ-perekben nem érnek az authenticátio előtt meghólt tanúk semmit is; minden más perekbe bévevődnek, hanemha mindnyájan meghóltak, és azomban a' gyanúság nagy, hogy szántszándékkal várta az eskettető azoknak halálát, félvén hogy a' bíró előtt másképen vallanának.

§. 698.

Ha valakinek, akár nemes, akár nem nemes legyen, elő-mutatódik, a' magános embert illető ügyekben ugyan a' nagy bírák parantsolatja (Compulsorium), vagy pedig, a' hol ollyan szokás van, a' maga Elöljárójának commissiója, a' közönséget illető criminalis dolgokban pedig a' visgálásra küldetett Szolgabírónak, a' Notárius által kiadatott Vármegye határozása, 's még is esküdni, vagy (mikor tsak a' kívántatik vagy parantsoltatik) írott, 's ha a' szükség úgy hozza magával, esküvéssel is megerősítendő bizonyság levelet adni nem akar: az mindannyiszor 64 forintokra büntetődik; ha pedig nints neki miből fizetni, testi büntetés alá vettetik, hanemha helyes mentsége vólna, p. o. magára vagy közel lévő attyafiára tartozó dologban akarták esketni. A' ki az esketést megtétetni nem engedi, azt megháborítja, vagy ugyan azon büntetésbe, vagy a' Fiskus kérésére. 100 forintban marasztatik, néha nagyobb büntetésbe is eshetik.

§. 699.

Nem tsak magok az eredeti levelek próbálnak a' törvényben, hanem azoknak ollyan mássai is (Transumta) mellyek vagy a' Királyi-Táb-

lán a' királyi petsét alatt, vagy ha valamelly közönséges levélházban tártattak, a' nagy Bírák parantsolatjára (Requisitorium) onnan másoltattak, és petsét alatt kiadattak. Ha az eredeti levél csak másolás végett vivödik a' közönséges helyre, akkor annak transumtuma nem ollyan erős; de az alperes mellett az is annyit ér, mint az originál.

§. 700.

Ha a' levél mássának azt írja alá valamelly közönséges Esküdt-Notárius, vagy szorúltságból csak eggy Tábla- vagy Szolgabíró is, hogy ő azt az eredeti levéllel megeggyezőnek találta 's ezen bizonyságát megpetsételi, azt nem tartják csupa párnak, csupa cópiának, néha érhet valamit (Paria vidimata).

§. 701.

Mert minden közönséges, vagy hívatalból készült levelen petsétnek kell lenni, a' nélkül semmit se ér. De a' magános emberek közt készült levélre eggyre sem elmúlhatatlanúl szükséges a' petsét, kivévén a' rendszerént való írott testamentomot és codicillust.

§. 702.

Kinek-kinek a' maga írása ő ellene tökéletes próba, de ő mellette (hanemha az ellenkező fél adja azt elő a' törvénybe) rendszerént semmit se ér; kivévén az ollyan kalmár-könyvet, mellynek levelei előre számoztattak, azután naponként bizonyos hiteles ember által íratott, a' mellyben semmi vakarást, vagy leveleknek öszve-ragasztását, ki-szakasztását nem lehet észre-venni, a' melly mind azt előadja, kinek mivel adós a' kalmár portékáért, ki pedig neki, és mivel? 's a' t.

az illyen könyv, vagy tsak annak hiteles személy (p. o. a' Város Notáriusa) által esztendő alatt vidimált, 's aláírt Auszugja extractusa is, az ollyan portékák körül, mellyekkel ő kereskedik, fél próbát tészen, mellyet a' kalmár esküvésével kipótol, ha az előtt valamikor meg nem bukott, vagy megbukott ugyan, de ártatlannak találtatott.

§. 703.

Az ollyan írásban esett hibát, melly idővel törvényre kerülhet, nem vakarni, hanem keresztül kell rántani, (hogy megtessen mi vólt ott) 's ugyan azon írónak vagy aláírónak kell helyesebben írni, 's azt is, a' mi a' levél szélire, vagy két sor közt (interlinealiter) íródott, az aláírónak kell bizonyítani 's megesmérni.

§. 704.

A' nem közönséges leveleket, ha elvesztek, tanúkkal ki lehet pótolni, p. o. zálogos- vagy adósság-levelet; de a' közönségeseket, kivált a' birtokon kivül lévő felperes részére, nem lehet; tsupa esküvéssel pedig még az alperes részére se, ha mindjárt nem közönségesek vólnának is.

§. 705.

3.) Ha a' bíró a' kárt, (a' melly már megvan, vagy a' mellytől félni lehet) a' határdombokat, sebeket, 's azoknak helyeit, a' földet, a' mellyen p. o. az erőszakoskodás elkövettetett 's a' t. maga szemeivel (oculata revisio) más tanúk jelenlétében megnézi, 's a' mit látott írásba teszi, az, ellene-mondhatatlan próba lész; és a' ki őtet megháborítja, legalább is fiscális Actiót 's árestomot húzhat a' maga nyakára, söt jószága, vagy élete is veszedelembe eshetik.

§. 706.

Sokszor próbáúl szolgál az Orvos-doctorok, Kézi-orvosok, Marha-orvosok, Bábák, Bába-mesterek tanúbizonysága, p. o. a' verekedések, sebesítések, ember-ölések, szülések, gyermek-vesztések, 's eladott vagy eladandó marhák nyavalyái felöl 's a' t. (visum repertum); valamint:

§. 707.

5.) Az ekklésiai Jegyzőkönyvekböl szóról-szóra vett bizonyság-leveleik a' Plebánusoknak, Predikátoroknak, a' születés, házasodás, és meghalálozás felöl. Fájdalom! hogy ok adatott arra, hogy mai világban néha a' bíró is megnézi, vagy megnézeti a' mátriculát.

§. 708.

6.) Ha a' mesteremberek, kiki a' maga mesterségében, az épületeket, tsinálmányokat, a' kereskedők a' portékákat, a' mezei gazdák a' földek jövedelmét, marhákat, az erdő tudományt értök az erdőket 's a' t. többnyire a' Szolgabíró, vagy épen az ítélő-bíró jelenlétében hit alatt megbetsülik, az a' felöl készült levél is erős próbát teszen. A' bíró soha se betsülhet semmit, hanem tsak útasítja a' betsülőket mire vígyázzanak, ha tud hozzá.

§. 709.

7.) és utóljára. Ha semmi próba nints, igen ritkán, ha pedig van valami, de nem egész, gyakrabban esküszik valamellyik fél, de tsak a' polgári perben (causa civili), ritkán a' házasságiban, soha sem a' főbenjáróban, 's mindenkor az nyer, a' ki esküszik, akár tsak a' bíró kívánta légyen azt, akár tsak az ellen-fél; a' ki pedig a' bí-

ró parantsolatjára esküdni nem akar, elveszti a' perét.

§. 710.

Néha az eggyik fél maga önként ajánlja esküvését, 's azt az ellen-fél, ha tetszik, elfogadja, ha tetszik nem (oblatum), néha az eggyik a' másiknak hatalmat ád az esküvésre (delatum), 's ha azt jó hírű nevű alperes, vagy ollyan felperes tselekszi a' ki valamit próbál is, az ellen-fél, ha veszteni nem akar, múlhatatlanúl tartozik vagy próbákat állítani, vagy esküdni, vagy pedig az esküvést a' másik nyakába vissza-fordítani (relatum), ki is szükségesképen kéntelen esküdni, vagy veszteni.

§. 711.

Ha a' bírónak kell belé szóllani, ez azt nézi, próbál é a' felperes valamit, vagy semmit sem? ha semmit sem próbál, rendszerént felóldozza az alperest minden esküvés nélkúl; hanemha t. i. a' dolog úgy adatik elő a' melly tsak négy szem közt, ő közte t. i. és az alperes közt esett, ekkor az alperest megesketi. Ha mind a' két rész egészen próbál, vagy mind a' két résznek fél próbája, p. o. eggy-eggy tanúja van, ez rosszabb a' felperesre nézve mintha semmit sem próbálna, teljességgel nints helye az esküvésnek. Ha a' felperesnek fél próbája van, az alperesnek pedig semmi sints, ekkor azt nézi a' bíró, magok tette forog é fel a' perlekedő feleknek, vagy másé? Ha p. o. azt állítja az ollyan felperes, hogy ő adott költsön, akár nékem, akár az apámnak, ő fog esküdni, külömben vagy az alperes esküszik (p. o. azt állítná a' felperes, hogy az ő apja adott az alperes-

nek) vagy sem eggyik sem másik nem, hanem az alperes felóldoztatik.

§. 712.

Ha az esküvés felöl hozatott ítélet valamelylyik félnek, vagy sem eggyiknek sem másiknak nem tetszik, az esküvés előtt lehet appellálni, 's akkor kell osztán esküdni ha a' felsöbb törvényszék a' sententziát helybehagyja; ha pedig az alatt meghal az a' fel a' kinek esküdni kellene, az esküvés pedig a' maradékra által nem mehet, az, vagy annak maradéka vallja kárát a' kin múlt hogy az esküvés meg nem esett; hogyha pedig mind a' kettön múlt, (mert mind a' kettö appellált) az alperes vagy az ö maradéka jobban jár.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' Per végezéséröl.

§. 713.

Némelly törvényszékekre nézve meghatározta a' törvény, mellyik Városban tartsák üléseiket, és hány személynek kellessen jelen lenni, hogy az ítélet erös légyen. A' Királyi és Septemvirális Tábla, a' Duna és az Ország nagyobb része tekintetéböl rendeltetett Pestre, és hozatott is vissza Budáról, a' hova azt II-dik Jósef által-tette vala, és hogy teljes számmal legyenek a' bírák, abban 9, ebben pedig 11 személyeknek kell jelen lenni mind az ítéleten, mind annak kimondásán. — A' Districtuális Táblák Nagy-Szombatban, Köszegen, Eperjesen 's Debretzenben tartoznak törvényt

ülni, 's az ítélet teljességére több három bírónál nálok nem kivántatik; a' Tárnok-széken pedig legalább hétnek kell jelen lenni. A' Vice-Ispán legalább harmadmagával, a' Szolgabíró másodmagával ítél.

§. 714.

A' többi törvényszékekre nézve nintsen a' bírák száma meghatározva; ha tehát (a' törvény tzélja ellen) párosan vólnának, nem annak a' résznek kellene győzni a' mellyen a' Præses vólna, hanem annak, a' melly az alperest felóldozta; ellenben, ha az ollyan törvényszékeken, a' mellyeken az ítéletre elmúlhatatlanúl szükséges bírák száma meg van határozva, többen mint tartoznak lenni, 's nevezetesen nem páratlan számmal jelennének meg, 's egyenlő számmal mennének két felé az értelmek, az a' rész, a' mellyen az Elölülő találtatik, — külömben pedig a' többség győzne.

§. 715.

Továbbá az ítéletet nem mondhatja ki a' bíró éjtzakának idején (kivévén az álló törvényt (Jus statarium), és kivévén azt hogy a' Vármegyéken, a' meg nem jelenők ellen gyertyavilágnál szokott kimondattatni) annyival inkább nem mondhatja innep- vagy tsak ollyan napokon is, a' mellyeken a' törvénykezésnek szünete van; utóljára, írásból kell azt olvasni, és, kivált az alsó törvényszékeken, a' peres emberek legalább annak vagy prókátorának jelenlétében a' ki a' pert elvésztette.

§. 716.

És ezek már kiváltképen az okok, mellyek miatt az ítélet semminek tartattatik; mert hogy

a' törvénybe idézet nélkül, vagy az alperesnek halála után hozatott sententzia semmit sem ér, és hogy ennek örökösét citálni, 's ellenek az ítéletet újra kimondani kellessen, azt minden tudhatja; valamint azt is, hogy a' tehetetlen bíró is egészen sikeretlenül 's foganatlanúl ítél, p. o. a' városi bíró vagy az úri-szék a' nemes ember személyét vagy ingó jószágait illető perben (Judex incapax).

§. 717.

Az ollyan sententzia, a' melly a' mondattak szerént magában semmi (ipso jure nulla), soha sem válik megítélt dologgá, ha mindjárt legigazságosabb vólna is; mert a' törvény azt soha fel nem teszi, hogy a' perlekedő ember az ollyan nagy hibákban 's fogyatkozásokban megeggyezett, 's a' nemes ember a' maga nemesi szabadságáról és az a'hoz illő vele bánásról lemondott vólna.

§. 718.

De ha más apróbb hiba esett a' dologban, p. o. hibás vólt az idézés, vagy nem illető vólt a' bíróság, (p. o. a' Szolgabíró ítél a' Vice-Ispán bírósága alá rendelt perben, Judex incompetens) 's az ember azt elnézi, vagy kifogást teszen ugyan ellene, de a' sententzián a' melly az ollyan hibát helybehagyja, megnyugszik, 's nem appellál, már arról azt teszi fel a' törvény, hogy a' hibát elengedte.

§. 719.

A' mi több, még a' végső ítéletről is azt teszi fel a' törvény, hogy ámbár a' legigazságtalanabb legyen is: de ha külső formájára nézve törvényes, (legitima, legitime lata sententia) a' ki

az ellen törvényes orvoslásokkal nem él, abban megeggyezzen, és így az ollyan sententzia megítélt dologgá, az az, a' perlekedő felek közt törvénnyé válik, kivévén a' föbenjáró, továbbá, házassági és urbariális pereket.

§. 720.

A' közbe-szólló ítéleteket, ugyan az a' bíró is megváltoztathatja, ha a' meglett 's megesett dolog környülállásairól bővebben tudósíttatik; de a' végsöt, ugyan azon perben, az az, minekelötte más új per kezdödne, semmiképen nem, hanemha a' felső bíró bővebb kidolgozás 's világosítás végett a' pert visszaküldi, vagy a' nagy Bíró a' pert tovább folytatni, 's a' feleket bővebben kihallgattatni parantsolja.

§. 721.

Mondánk feljebb, hogy az innep-napon, vagy a' törvény-szünet idején hozatott ítélet semmit sem ér. A' Vasárnapokon kivül mellyek legyenek az innep-napok, az ekklésiai törvényben fog elö-adódni, de külömben is lehet tsak abból is tudni, hogy a' kalendáriomban veres betükkel írattatnak. Azokon kivül hallgat a' törvény, a' bútsújáráskor (diebus rogationum), és Márk Evangyélista napján, mikor búzát szentelnek; több innep-napok is elö-számláltatnak Sz. László Királyunk törvényében ollyanok, mellyeket ugyan a' Római Pápa eltörlött, de mivel még az Ország rólok rendelést nem tett, a' Mária Therézia parantsolatjához kell magunkat erántok tartani, melly szerént azon napokon ugyan a' törvényszékek a' folyamatban lévő perek felett tanátskozhatnak, de sem az ítéletet ki nem mondhat-

ják, sem pedig azokat az alperesnek megjelenés napjául nem rendelhetik.

§. 722.

Azok a' törvény-szünetek (Feriæ judiciales, Juristitium), a' mellyek aratáskor és szüretkor, és a' három nagyobb innepek alkalmatosságával, továbbá, a' farsang utóján vagynak, mintegy 20 heteket tesznek esztendőt által, 's e'képen következnek: az aratási törvény-szünet Sz. László naptól Sz. István napig; a' szüreti Sz. Mihály naptól Sz. Márton napig; a' farsang utólsó napjaitól a' nagy bőjt első Vasárnapjáig; Tamás napjától Vízkereszt után való első Vasárnapig; fekete Vasárnaptól (Dominica passionis) fogva Húsvét után való második Vasárnapig; Pünkösd hetiben Sz. Háromság Vasárnapjáig; a' többi napjain az esztendőnek (hanemha Ország-gyűlése vagy Insurrectio hirdetődne) a' közönséges törvénykezés négy idő-szakaszokban tartatik, mellyek Vízkereszti, Húsvét utánni, Sz. Istváni, Sz. Mártoni terminusoknak neveztetnek; a' Húsvét utánniban a' Septemvirális Tábla nem szokott üléseket tartani; a' Vármegyék pedig mind a' négy terminusból, a' perek számához képest, eggy vagy két hetet szoktak a' Vice-Ispánok és Szolgabírák előtt folyó perek ítélése végett kiválasztani (Judicia fixa), melly idő alatt tartják némellyek a' Sedriákat is.

§. 723.

A' Diéta előtt 30 nappal, utánna pedig a' Követek vissza-jöveteléig törvény-szünet van ugyan, de nem közönséges; mert a' Városokban és az Úri-székeken minden perek eggyátaljában, a' Vármegyéken pedig a' fiscális perek, továbbá, a' mel-

lyek az adósságért, hatalmaskodásért indítódtak, valamint a' házassági perek is folyhatnak. Söt ezek, akármelly más törvény-szünet alatt is ítéltethetnek, (kivévén az innep-napokat, és a' nagy hetet) valamint a' nem-nemesek ellen, még a' föbenjáró vétek miatt is, nem tsak kezdödhetnek a' perek, hanem sententzia is hozódhatik. A' nemes ember sem panaszolkodna, ha a' vád alól törvény-szünet idején felóldoznák; de úgy tapasztaljuk, hogy kárhoztató 's büntető ítéletet is kezdenek reá mondani. Türhető mikor már fogva van.

§. 724.

Insurrectio alatt, a' fiscális vagy épen criminális pereken kivül exequálni végre-hajtani se lehet az ítéletet a' nemes emberen, mint minden más (kivévén tsak az innepeket) Juristitiumban lehet; tsakhogy az executió napja, az ítélettel eggyütt, idejében és törvényesen (mint a' törvénybe idézésről mondottuk) tudtára adasson, a' szerént, a' mint közelebb vagy távolabb lakik az executió helyétől, de úgy, hogy a' tudtára adástól számlálván, legalább 15 napok legyenek az executióra rendelt napig (Insinuatio termini executionis).

§. 725.

Az executióra tanúkat is tartozik a' bíró hívni, p. o. a' helybeli bírákat, 's azok előtt az ítéletet írásból kihirdetni 's megmagyarázni, azoknak neveiket az executió felől kiadandó levelbe belé írni. Tartozik az exequált jószágot a' győzedelmes félnek által-adni, legalább szóval, néha, ha házat exequál, által-adja a' kúltsot, ha földet, szöllött, erdőt, felvesz eggy darab göröngyöt, ki-

húz eggy szőllő-karót, szakaszt eggy marok füvet, letör eggy kis gallyat 's által-adja, fizettet a' jobbágyokkal valamit 's a' t.

§. 726.

Hogyha pedig az executio esztendő alatt akármi okon végbe nem mehetett az ítélet megújítása, az az, ismét kimondása végett, ha különös napra nem, legalább egyszersmind arra, a' melly az executióra rendeltetett, meg kell citálni az alperest ugyan azon bírói levélben (ad renovationem sententiæ).

§. 727.

Ha az executio elkezdődött ugyan, de folytába el nem végeződött, annak folytatására új nap rendeltetik. Hogyha pedig egészen elvégeződött ugyan, de hiba esett benne, annak megigazítására, (ad correctionem Executionis) 32 esztendők alatt pert lehet indítani. Az alperes erre a' perre ritkán szorúl; mert valamint az executiót megelőző hibák miatt, úgy azért is a' melly az executiókor esett (p. o. nem igazán betsülték a' felperesnek adósságért adatott javakat, vagy a' zálogon történt javításokat). ellent állhat az ítélet végrehajtásának, vagy vissza-foglalhatja az exequált jószágot.

§. 728.

A közönséges betsnek, a' melly szerént eggy jobbágy-telek 4 forintot ér, és a' melly szerént a' leány-negyed is fizettetik, 's a' nagyobb hatalmasság miatt elvesztett fekvő jószágok vissza-váltatnak 's a' t. és az örök betsnek, mellyet azok büntettetnek, a' kik az igaz jussal bíró emberek jószágát (mintha abban királyi-jus lappangana) vagy pedig az ország dolgaiban külföldön járó emberekét a' Felségtől felkérik, — csak ott

van helye, a' hol azt a' törvény parantsolja; egyébütt mindent igazságos és folyó árán, vagy jövedelme szerént (hogy t. i. fáradságon és költségen kivül, száztól hat forint tiszta hasznot hozzon bé), tartozik a' bíró betsültetni; p. o. mikor házat exequál adósságért, nem azt kell nézni mibe került, mint a' zálogos jószág kiváltásakor 's a' t. hanem mitsoda bért hoz be.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Törvényes Orvoslásokról.

HATODIK RÉSZ.

A' Per letétele. A' Prókátor megmásolása. Az Ítélet megtiltása (Depositio litis. Revocatio Procuratoris. Prohibita).

§. 729.

Két okai lehetnek a' felperesnek hogy a' pert, a' mellyet kezdett, vagy egésszen vagy részszerént letegye, minekelőtte a' bíró által végképen elítéltetne. Eggyik az, ha a' per kezdésért büntetést érdemlett, p. o. mint perpatvarkodó (calumniosus) vagy hogy mást ártatlanúl 's helytelenül vádol violentiával (pœna indebitæ Actionis) 's a' t. másik az, ha hibásan kezdette azt, és másképen 's jobban akarja kezdeni; p. o. tíz telket kért a' kereset-levélben, holott 15-töt kellett vólna kérni. De késő mar akkor letenni a' pert minekutánna

az ellen-fél a' büntetést kérte; és, mivelhogy a' Királyi-Táblán fizeténdő 6, más Törvényszékeken pedig 3 forint taxán felül, a' per költséget is (a' szerént a' mint vagy egésszen vagy részszerént teszi le a' pert) vagy egésszen vagy rés-szerént tartozik a' felperes az alperesnek fizetni: késő már akkor, mikor vége felé jár azon az okon letenni a' pert, hogy többet akar kérni mint kért vala, csak irígységből is inkább más épen ollyan pert kezd hát ekkor az ember a' hátralévő keresetre nézve.

§. 730.

A' felperes híre nélkül is leteheti a' Prókátor a' pert, ha látja hogy veszedelmes a' késedelem; de azt a' mit mondott a' bíró előtt, vagy írt a' perbe, nem másolhatja meg; már arra a' végre magának a' perlekedő félnek, vagy törvényes meghatalmazottjának kell a' bíró előtt megjelenni.

§. 731.

Kivévén a' nagyobb hatalmaskodásnak régi öt cásusait, minden perekben szabad revocátióval élni, a' mellyekben a' törvény a' törvényes orvoslásokkal való élést meg nem tíltja, vagy arról a' Felek le nem mondottak; de akár csak azért másoltatnak meg a' prókátornak allegátióji, hogy a' törvényes kifogásokat elmulatván, a' főkérdésbe botsátkozott (és így már azokra külömben vissza nem mehet) akár azért, hogy a' per velejébe (in merito) ollyanokat beszéllt, a' mellyeket csak kémlelő módon, vagy pedig épen nem kellett vólna előhozni: mindenkor megengedtetik, hogy ugyan azon prókátor abban a' perben tovább is dolgozhasson; a' megmásolt allegátió-

kat pedig harmadnap alatt kell újakkal kipótolni.

§. 752.

A' kit az ember prókátorának választott, nem tsak azt a' hatalmat adja annak a' törvény hogy a' pert óltalmazza a' mint tudja, hanem azt is hogy alkudjon, eggyezzen, zálogosítson, 's örököt is vallhasson. Ezen jussokat ugyan a' mai prókátorok nem igen gyakorolják, és azt tartom, hogy ezt ollyan széles értelemben tsak azokról kell venni, a' kik rendes fiskálisai valamelly urságnak. De akármillyen légyen is az, ha látja hogy jobb lessz az ellenkező féllel megeggyezni, mint a' dolgot a' bíró ítéletére bízni, a' késedelem pedig veszedelemmel jár eggyütt: jól tselekszi ha megeggyezik; ha pedig a' peres ember azt gondolja, hogy kár vólt eggyezni, fizessan 200 forintot; mert az illyen revocátiónak annyi a' taxája, valamint a' királyi kegyelem erejével újított perben lett allegátió megmásolásának is; — egyébkor pedig mindenkor 5 vagy 6 forint, mint a' depositioról is mondottuk.

§. 753.

Az alsó törvényszékeken tsak úgy lehet a' végső ítélet után a' prókátor allegátióit megmásolni, ha a' per a' felsőbbekről, bővebb kidolgozás végett vissza-küldetett, vagy pedig ugyan azon törvényszék elött megújíttatott. De a' Királyi-Tábla elött kezdődni szokott perben (eggyütt vévén annak több processusokban lehető folyamatját) az ítéletet kétszer is szabad lévén megtiltani; 's azon megtiltásnak erejével, minekelötte a' per a' Septemvirátusra menne, újabb levelekkel, és más próbákkal élni; minthogy ezek

az elöbbeniekkel ellenkezhetnének; a' végső sententzia után is lehet revocálni, akár légyen az anya- akár abból származott és annak folytatásául szolgáló vissza-verési per; (Processus Fundamentalis, Repulsionalis) annyival inkább meglehet tehát az igazi novumban mind azt, a' mi valaha az elött mondatott (de csak a' végső ítélet elött) másolni.

§. 734.

A' megtiltás (Prohibita) úgy megyen végbe, hogy azon a' napon, a' mellyen a' sententzia hozódott, alá-írja vagy íratja a' Prókátor a' sententzia alá ezt a' szót Prohibet, mellyért is elöször semmit se, másodszor 6 forintot fizet; de ha a' következendő terminuson új próbákat nem hoz elő, a' prohibität vissza-veti a' Tábla, 's az elébbeni sententzia, melly az alatt függöben vólt, maga erejét vissza-veszi.

HETEDIK RÉSZ.

A' megítélt dolognak feljebbvitele (Appellata).

§. 735.

Rendszerént, épen azon a' napon kell ugyan appellálni, a' mellyen a' sententzia hozatott, de a' ki prohibitával élvén ahoz nem bízik, arról akármikor lemondván, appellálhat, az az, jelentheti hogy a' pert feljebb akarja vinni.

§. 736.

Ha azért veszett el a' per, hogy a' peres keresetnek históriai környüllállásai 's akta a' körül

megesett dolgok eléggé nintsenek elő-mutatva és megpróbálva: haszontalan a' felső bíróra appellálni, jobb a' pert megújítani 's jobban kidolgozni; mert a' felső bíró előtt nem lehet új próbákkal elő-állani (in quæstione facti). De ha azt gondolja az ember, hogy a' prókátor vagy az ítélő-bíró tsak a' megesett dolognak a' törvényre lett alkalmaztatásában hibázott, által nem látta azt a' mit a' dolog természetéből, a' józanokosságból, 's a' szerzett törvényből által tartozott vólna látni: az illyenekért nem szükség novisálni; szabad az illyeneket az appelláta után, mint annak indító-okait, előadni, 's ezeket a' felső bíró, ha nem emlékeztették is reá, magától is tartozik kipótolni (in quæstione Juris).

§. 737.

Néha mind a' két rész appellál; p. o. keres a' felperes 1000 forintot; ítél néki a' bíró 600-at, az alperes appellál, de a' felperes nem; ha a' felső bíró látja is hogy 1000-et kellett vólna ítélni, helybehagyja az alsó bíró sententziáját; mert a' felperes lemondott a' 400 forintról.

§. 738.

Alig van eggy két eset a' mellyben a' törvény a' közönséges törvényszék előtt perlekedőknek az appellátát megtiltotta vólna, p. o. azoknak a' kik a' Király grátziája erejével megújított pert az első bíró előtt ismét elvesztik (jóllehet van példa reá hogy a' Felség az appellátát megengedte), továbbá, azoknak, a' kik a' tanúbizonyságtételnek megtagadásáért 64 forintokban marasztattak; azoknak sem szabad a' Sedriánál feljebb appellálni a' kik a' szökött tseléd tartóztatásáért 100 forintra büntettettek. Ezeken az eseteken kivül, tsak

ott nem szabad feljebb vinni a' pert, a' hol azt a dolog természete nem engedi, ha p. o. vagy a' felek arról világosan lemondottak, vagy külömben magok tette (factuma) áll annak ellent, p. o. ha a' pernek esküvéssel vagy per-osztással (Transactióval) lett vége: vagy ha a' per az azt elvesztett félnek vallomása szerént ítéltetett el, akár légyen az a' vallomás igazán valóságos és világos (Confessio vera) akár ollyan a' mellyet a' törvény teszen fel valóságosnak: — példának-okáért, mikor a' felperes a' levátának elmulasztásáért, az alperes a' meg nem jelenésért veszti el a' pert (Confessio præsumta). A' maga helyén elő-adtuk hogy kell az illyeneknek magokon segíteni; ide mehet az is a' ki az alsó fórumon ugyan nyert, de az ellen-fél által a' Királyi-Táblára vitetvén a' per, ő is oda citáltatván 's igazságában bizakodván meg nem jelen, azomban a' Királyi-Tábla úgy ítél hogy meg kell változtatni az alsó bíró ítéletét, az illyen ember a' Septemvirátusra nem appellálhat, de a' pert az első bíró előtt megújíthatja, 's ismét elvesztvén, appellálhat. De ha már a' per folyta alatt azon az okon vesztené el valamellyik rész a' pert, hogy azt eggy vagy két terminuson abba hagyta, már ekkor az appellátának helye van; mivel meglehet hogy azért hagyta abba, mert a' perben előmutatott próbáihoz bízott. Mikor lehet a' közbe-szólló ítéletet appellálni, mikor nem? mondottuk a' maga helyén.

§. 739.

Nem elég appellálni, hanem utánna is kell annak járni (Appellatam prosequi). A' mi ezt illeti, akár ennek módját nézzük, akár az idejet, nem eggyféle rendelése van ez eránt a' mi törvé-

nyünknek. A' módjára nézve 1.) azért, mert némelly pereket ollyanoknak tart a' törvény, a' mellyekről azt teszi fel hogy azokban az alsó bíró se könnyen hibázhat; 2.) azért mert ugyan azon eggynemü perek is, a' kérdésben lévő summának 's jószágnak nagyságát vagy kissebbségét tekintvén, igen külömbözhetnek egymástól.

§. 740.

Némelly perekről tehát azt rendelte a' törvény, hogy ha az alperes elveszti a' pert, és appellál, ne szabad légyen az ítéletet végrehajtani, mind addig, míg a' fő-törvényszékek a' pert meg nem visgálják (intra Dominium appellat). Ilyenek mind azok a' perek, a' mellyek az 1729-diki 28-dik árticulusban elő nem fordúlnak. Némellyekről ellenben azt, hogy ha appellált is, exequálni kell, birtokon kivül keresse az orvoslást (extra Dominium appellat); ha a' fő-törvényszéken felóldozzák, vissza-exequálják (Reexecutio). Illyenek azok, mellyek a' fent említett törvénytzikkelyben elöszámláltatnak, p. o. az adósság és a' zálog, a' hol a' summa 12000 alól van, az örökösödés 's osztály, annak igazítása, betstelenítés, a' fiskális perek (ha nem testi büntetésre tzélozók, vagy épen főbenjárók), a' határ-perek 's a' t. ezek birtokon kivül appelláltatnak; hanem ha valami nagy ok miatt a' nagy bíró azt nem parantsolja, hogy intra Dominium az executio elött menjenek fel. — Vagynak ollyanok is, a' mellyek az első bírótól a' másodikra intra Dominium, onnan pedig feljebb extra Dominium mennek. Illyenek a' violentiális és proportionális perek; a' más levelei letartóztatójának 500 forint büntetése; az úriszék elött folyó

számadó perek 's a' t. a' mellyeket a' fent mondott esztendei 29-dik tzikkelyből lehet tudni.

§. 741.

De mivel ezekből a' rendelésekből valamelylyik félnek könnyen kára következne, p. o. az alperes, a' kinél a' 12000 forintnál nagyobb summa meghagyatott, vagy a' felperes, a' kinek, az annál kevesebb, executió által kezéhez adatott, azt, az alatt az idő alatt, míg a' fő törvényszékről a' per vissza-kerül, elvesztegethetné, és így nem lenne mit exequálni vagy reexequálni: hatalmában áll az alsó bírónak annál hagyni vagy annak adni a' pénzt, a' kinél elegendő fundus van a' kettő közzül, ha eggyiknél sints, vegye maga kezéhez 's viselje gondját ingyen; ha mind a' kettőnél van, tartsa magát a' törvényhez.

§. 742.

Továbbá, ha reexecutió lessz, költségével és elmulatott hasznával vissza-kapja az alperes a' jószágot, valamint a' felperes, a' ki birtokban hagyatván vitte feljebb a' pert, ha a' pert a' felső bírák elött is elveszti, a' költséget, és legalább a' Sedria sententziájától fogva, az elmulasztott hasznot is pótolni tartozik az alperesnek, ha mindjárt külömben az a'féle perekben (p. o. a' zálogosokban) nem tartozott vólna is a' per-folyta alatt vett hasznot vissza-fizetni.

§. 743.

Valamint minden felperes a' ki a' pert elvesztette, úgy az ollyan alperes a' ki az executiót kiállotta, 32 esztendők elött igyekezzen hogy az appellátát folytassa, azután késő mozgolódni. Az ollyan alperes pedig a' ki a' birtokban megmaradt, 3 hónap alatt (ide nem értvén a' törvény-

szüneti napokat) tartozik a' győzedelmes felperest a' Királyi-Táblára megcitálni, ott a' pert leválni, felvenni, külömben exequálják. A' városi perekben 6 hét alatt kell a' Tárnokmestertől parantsolatot kérni az appellált per felküldése eránt; 's 60 forinton alól a' Tárnok-székre, 500-on alól a' Septemvirátusra nem lehet appellálni.

§. 744.

Árestomba sem lehet a' nemes embert addig tenni, míg a' fő-törvényszékek a' pert meg nem nézik. A' nemtelenek pedig a' testi büntetésekre intézett perekben csak úgy appellálhatnak, ha vagy halálra, vagy az azzal eggyet-érő 5 esztendei tömlötzre, vagy pedig rajtok eggy-húzomba elveréndő száz botokra ítéltettek. De a' Felséghez lejendő folyamodás, vagy grátziáért vagy igazságért, senkinek sints bezárva; igazságért, p. o. ha ki nem hallgattattak, nem jól óltalmaztattak. Söt többnyire a' ki utánna jár 's módja van benne, azt is jó előre kényerheti a' Felségtől, hogy a' hozandó ítélet végrehajtása (p. o. a' verés) előtt küldődjön fel a' per ő Felségéhez.

NYÓLTZADIK RÉSZ.

Az Ellentállásról, Visszaverésről 's Vissza-foglalásról.

§. 745.

A' törvénykezés idejét a' régi Magyarok is mint más nemzetek, Terminusnak hívták, *) de az nem vólt régen olly gyakori mint most, 's némelly

pereknek eggy ollyan terminuson, némellyeknek legfeljebb négyen kellett elvégeződni, (Causæ brevis litis vel unius termini, causæ longæ litis vel plurium idest 4 terminorum). Az ollyan perek a' mellyekben az adomány-levélnek vagy más privilégiumnak 's a' nemesi jószág örökösen lett eladásának erejéről van a' kérdés, és a' mellyeknek a' régi időben legfeljebb négy terminusokon kellett elvégeződni, még ma is hosszú és több terminusú, minden más nemüek pedig, még a' Királyi-Táblán is, annyival inkább az alsó törvényszékeken, rövid vagy eggy terminusú pereknek neveztetnek ugyan, de ma a' terminuson nem a' törvénykezés idejét (a' melly t. i. két törvényszünet közt esik), hanem ugyan azon pernek, minekelőtte egésszen elvégeződne, 's a' felőle hozatott ítélet executióba menne, eggy vagy több lehető processusát, folyamatját, 's az alperesnek, az executio előtt, egyszeri vagy többszöri kihalgattatását értjük.

§. 746.

Ha az alperes a' hosszú perben ellene hozatott ítélet végrehajtását hátráltatja 's megakadályoztatja, arról a' mondatik hogy az exequens bírót vissza-verte, repellálta, repulsióval élt, 's repulsionális perre citáltatik, hogy adja okát tselekedetének; a' melly perben, rendszerént épen arról lessz a' szó, a' miről az anya- (fundamentalis) perben vólt; új próbákkal tehát és új levelekkel el lehet fordítani az anya-perben hozatott ítéletet, 's okát lehet adni a' visszaverésnek; ezt

*) Terminus, hæc anni pars litigiosa vocatur.
Owenus.

teszi az, hogy a' repulsionális processus a' pernek másik terminusa, valamint az anya-per eggyik terminusa vólt; 's nintsen is több; mert a' két Prohibitának nem tsak a' hosszú, hanem a' Tabuláris rövid perekben is helye vagyon.

§. 747.

De a' ki rövid perben áll ellent az executiónak, arról azt mondják hogy opponált; ki is hasonlóképén megcitáltatik ugyan hogy adja okát tselekedetének; még pedig, ha mindjárt a' Septemvirátus sententziájának állott is ellent, mindenkor a' legalsó bíró eleibe: de rendszerént új próbákkal elő nem állhat, hanem ha a' győzedelmes ellen-fél azokra kiereszkedvén, abban megeggyezik, vagy pedig a' bíró hirtelenkedését veti okúl az alperes, hogy t. i. a' hibás procedura vólt az oka hogy azokat az anya-perben elő nem mutathatta; hanem tsak azt kell neki megbizonyítani, ha okát akarja adni az ellentállásnak, hogy nem a' törvény által megíratott forma szerént bántak vele; ezt teszi az hogy a' rövid pernek nints több eggy terminusánál, a' melly is az anya-per. Az új próbák tehát a' rövid perekben, a' pernek birtokon kivül 's az executió után lejendő megújítására, nem pedig az executió hátráltatására valók. Ha pedig valaki igazságtalanúl ítéltetettnek tartja magát 's új próbákhoz nem bízik, appellátával segíthete vala magán; tartozott vólna tehát az executiónak magát alá vetni, és birtokon kivül keresni az orvoslást; vagy pedig ha oka vólt reá, a' pert birtokból parantsolattal feljebb vitetni. Ellenben, ha a' legigazságosabb vólt is az alperes ellen hozatott ítélet: de ha formájára nézve akár a' per folyamatja akár a' sententzia törvénytelen

vólt, lehet opponálni (Sententia justa, sed illegitima); azért pedig hogy igazságtalan vólt az ítélet, ha a' formában hiba nints, soha sem lehet.

§. 748.

A' ki opponált tsak opponált, de a' ki repellált, opponált is; tehát ha ollyan új próbákat elő nem tud is hozni, mellyek a' bírót az anya-perben hozatott ítélet megváltoztatására bírnák, elkerülheti a' Repulsio büntetését, ha tsak ollyan okát adja is tselekedetének, mint az oppositiónak adhatná, a' mennyiben az az ok, a' hosszú perre, mint a' melly természet szerént tabuláris per, reá illik.

§. 749.

Minthogy az igazi repulsió, az elveszett pernek, birtokból (intra dominium) való megújítása 's az alperesnek másodszori kihalgattatása, ha mindjárt okát nem adhatta is annak az alperes, tsak 72 forint taxát fizetett még kevés esztendőkkel ez előtt; de mivel látta a' törvényadó, hogy az emberek azzal vissza-élnek, az anya-pert tsak húzzák, próbáikat 's leveleiket, ha vagynak is, abban elő se mutatják, hanem szántszándékkal a' repulsióra tartják, sőt ha semmi próbájok nint en is, még is a' repulsiót soha el nem mulatják: nem régen azt rendelte, hogy a' ki ok nélkül repellál, az az, sem új próbákkal, sem az oppositio helyes okaival nem állhat elő; a' repulsió napjától fogva a' jövedelmét is fizesse a' jószágnak, és a' per költségét is; valamint az oppositióban a' 200 forint birságon felül, már jó darab időtől fogva szokásban vólt és van.

§. 750.

Az oppositionak most mondatott egész bün-

tetése tsak arra illik, a' ki az anya-perben nem tsak igazságosan, hanem azonkivül törvényes forma szerént (juste et simul legitime) ítéltetett meg, vagy a' mint a' törvény mondja, „qui in merito simul et danda oppositionis ratione defecerit," az az, mind a' két pert elveszti (16: 1792.) hogy pedig azt meg lehessen tudni, úgy van é a' dolog vagy nints? minekutánna az alsó bíró előtt az oppositionalis per is lefolyt, meg kell 's mindenkor meg is lehet az executiót parantsolattal előzni (Transmissionale), mellynek erejévèl mind az anya- mind az oppositionális per birtokból megyen fel a' Királyi-Táblára; a' hol is legelőször az anya-pert nézik meg ha vallyon igazságos é az abban hozatott ítélet? — mellyet ha a' Királyi-Tábla igazságtalannak lenni talál, az alperest az alól felóldozza 's a' jószágot annál meghagyja: azután elő-veszik az oppositionális pert, és ha látják hogy törvényes vólt az anya-per folyamatja, semmi hibát nem vethet okúl az alperes, még sem engedte az alperes ítéletet végre-hajtani, 200 forintba és az oppositionális per költségébe marasztatik; ekkor a' jószág jövedelmét nem fizeti, mert az igazságtalanúl ítéltetett el tőle, 's most a' Királyi-Tábla által övének esmértetett; a' maga jószága jövedelmét pedig másnak adni senki se tartozik.

§. 751.

Ha pedig a' Királyi-Tábla az anya-perben hozatott sententziát helybehagyja 's igazságosnak esméri; ellenben, úgy találja, hogy tsakugyan vólt ollyas hiba a' procedurában, az alperessel való bánásban, a' miért az méltán állott ellent az executiónak, 's ennél fogva azt minden büntetés a-

ól felóldozza: ekkor tsak azt veszik el az alperestől, a' mi ő töle az anya-perben hozatott sententzia által elítéltetett. Ha tehát ollyan természetű vólt az anya-per, hogy az abban hozatott ítélet által a' jószág jövedelmében nem marasztódhatott (a' millyen p. o. a' zálogos-per) az oppositio után vett jövedelmeket se fizeti vissza; mert nem lehet azt büntetni, a' ki a' büntetés alól felóldoztatott. Magának talajdonítsa a' felperes, hogy igazságos keresetét törvénytelenűl keresse, sőt hogy az oppositionális per költségét, (a' melly perben t. i. kivévén a' 747. §-ban mondatott két eseteket, épen nem arról van a' kérdés, a' miről az anya-perben vólt) az alperesnek vissza-fizeti a' Decisió szerént (Pl. Tab. 10. p. 126.)

§. 752.

Itt is (mint szoktam) megemlítem hogy némellyek ellenkezőt tanítanak, hogy tudniillik, ha az alperes az anya-pert a' Királyi-Táblán is elveszti; ámbár az oppositio büntetésétől, minthogy a' procedura törvénytelen vólt, felóldoztatott is, még is tartozik a' jövedelmet vissza-fizetni; ezen vélekedés, a' mint én gondolom, a' feljebb említett törvény és Decisio ellen van; 's e' szerént mind a' két fél büntetődne; a' felperes tartozna fizetni az alperes költségét, mert elvesztette a' pert, az alperes a' jövedelmet tartozna fizetni, holott megnyerte azt. Már pedig ha nem igazi büntetés is a' jövedelem fizetése, tsak ugyan igaz az, hogy azt tsak a' fizeti, az sem mindenkor a' ki mala fide 's ok nélkül tartóztatja a' másét, nem pedig az a' kinek a' törvény just adott annak tartóztatására.

§. 753.

Ha ollyan nagy hiba vólt a' per folyásában, a' mellyért azt, a' másszor mondattak szerént semminek kell tartani: ekkor nem csak az hogy az ellentállás büntetése alól felszabadúl az alperes, hanem az egész anya-per is megsemmisíttetik.

§. 754.

Az ellentállásnak törvényes mentő okai ezek:

1.) Ha az ellentálló nem idéztetett törvénybe, vagy nem hozatott ellene sententzia, jóllehet a' végső ítélet előtt a' peres jószágnak birtokában vólt; vagy pedig az idézés, vagy sententziázás nem törvényes vólt; ő pedig az idézés ellen a' kifogást megtette, 's azon meg nem nyugodt.

2.) Ha az ítélet tovább ment a' kereset-levélnél, vagy az executió az ítéletnél; ez az ok az elsőben fundáltatik, mert ekkor az alperes vagy nem citáltatott vagy nem convincáltatott.

3.) Ha ollyan bíró eleibe citáltatott az alperes, a' ki neki külömben, mint nemes embernek, más perben bírája lehet, de ebben nem (Judex incompetens) ő pedig ez előtt betsületből megjelent, 's a' kifogást ellene megtette, appellálta is azt a' közbe-szólló ítéletet a' mellyel az a' maga bíróságát megállította, — sőt a' végső terhelő sententziát is, ha mindjárt azt igazságosnak hitte légyen is. Ha ezeket mind elkövette, és a' felső törvényszék a' bíróságot eldönti, az egész per semmivé lessz.

§. 755.

Ha pedig nem a' maga bírája citálta, hanem p. o. ollyan dologért, mellynek a' városi vagy uraság hatalma alatt lévő földekkel semmi közi

nints, a' városi bíró vagy úri-szék elöllöje: az illyen bíró elött jobb vólt meg se jelenni (Judex incapax et nullus), bátran lehet ellene állani; — hogy ha pedig az ember az erőhatalomtól fél, bátorságosabb az ollyan ítéletet, mellyet az olyllyan bíró hozna, a' nagy bírák parantsolatjával elöre megsemmisíttetni.

§. 756.

Nem engedték meg a' birtokból (intra Dominium) a' feljebbvitelt (appellátát) a' hol a' törvény vagy a' nagy bíró parantsolatja szerént meg kellett vólna engedni, hanem executiót akartak tenni. Ugyan ezt tartják arról az esetről is ha a' bíró a' meg nem jelenő ellen hozott ítéletet, minekelőtte executióra ment vólna, eleibe nem terjesztette a' Vármegye Táblájának, az ollyan perben, mellyben a' végső-ítélet intra Dominium szokott ő elöle oda menni.

§. 757.

Ezeken a' törvényből vett okokon kivül, a' curiális Decisiók és a' szokás szerént, több okai is találtatnak az oppositiónak, de a' mellyek alkalmasint az elöszámlált okok közzül vagy egygyikből vagy másikból folynak; p. o. ha az ollyan adóstól, a' ki sem valamelly bizonyos jószágát le nem kötötte, sem pedig szabad választást nem engedett a' hitelezőnek, vagy pedig az ollyan embertől, a' kit vagy kár megtérítésbe vagy birságba marasztottak, az általa kimutatott akár fekvő akár ingó, de pénzé tehető jószágot el nem fogadják, hanem a' bíró, vagy inkább a' felperes akar választani, opponálhat az alperes. Továbbá midőn a' kárba vagy birságba marasztódott embernek, a' ki alkalmatos fundust nem akar no-

vezni, először is nem ingó, hanem szint úgy fekvő jószágához akarnak nyúlni, valamint ebben az esetben az adósságért ahoz lehet nyúlni. — Ide járúl az is, midőn az executiót jókor és törvényesen előre tudtára nem adják az alperesnek; a' mit kellene betsülni nem betsülik, vagy nem igazán, vagy nem fizetik a' mit fizetni kellene 's a' t.

§. 758.

Említettük oda feljebb hogy a' repulsiónak okát rendszerént az anya-perben elitélt fő kérdésre, 's az ott hozott sententzia megváltozására szolgáló próbákkal kell és lehet adni; de azt is mondottuk, hogy mivel a' repulsio az oppositiót is magában foglalja, némelly ollyan okokkal is meg lehet szabadúlni a' repulsio büntetésétől, a' mellyekkel az oppositióétól, jóllehet azok az anya-perben hozatott ítéletet nem is illethetik, annyival inkább meg nem változtathatják; némelly okokkal mondám, mert a' feljebb előszámlált, 's azokhoz hasonló okai az ellentállásnak, átaljában vévén, tsak akkorra valók, mikor az alsó bíró ítélete végrehajtásának állottak ellene; akkor pedig nem mind haszna-vehetők, mikor a' birtokból felvitetett 's oda fel is elítéltetett, vagy épen a' Királyi-Táblán kezdődött perbeli sententzia ellen opponál valaki; már e' nem mentheti magát p. o. azzal hogy a' bíróság vagy a' citátio hibás vólt 's a' t. minekutánna azt a' Királyi-Tábla elnézte, vagy hibásnak sem tartotta; annyival inkább nem állhat hát a' vissza-verő az ellene indított repulsionális perben illyen mentséggel elő, hanem tsak illyenekkel, hogy nem állott az anya-perben, nem citáltatott, vagy az

exequens bíró a' sententzián túl lépett, vagy másképen hibázott.

§. 759.

Az igaz hogy a' bíró nem tartozik az olyllyan embernek ellentállását elfogadni, a' ki vagy épen nints a' peres jószág birtokában, vagy abba tsak a' sententzia után ment bé; de az is igaz hogy senkiért nem tartozik valakivel motskolódni, 's magát veszedelemre kitenni; mihelyt tehát a' pere vesztett alperes, akár személyesen, akár írott commissiójával meghatalmazott tisztje vagy tselédje által ellent-áll, az az, „felemelvén 's mutogatván valamelly fegyvert vagy tsak botot is, nem tsak szóval, hanem tselekedettel is jelentette hogy opponál," elvonhatja magát a' bíró, azután lehet azt, a' ki birtokból opponált, perbe idézni, az ellen pedig, a' ki birtokon kivül vóll, a' Felségtől brachiumot, fegyveres erőt kérni.

§. 760.

Azt se lehet tagadni hogy ha a' bíró és a' felperes, a' valósággal megtörtént oppositiót elnem fogadván, az executiót erőhatalommal véghez akarják vinni: jussa van a' felperesnek ő velek keményebben is bánni, és a' jószágról vagy faluból őket kiverni; de az is igaz hogy ha törvényes oka van az embernek az oppositióra, bátorságosabb nem verekedni, az erőnek engedni, és a' felperest a' Királyi-Táblára megcitálni, a' hol is, a' helyes okokon próbált opositiónak el nem fogadásáért, a' peres jószágnak örökös elvesztésére ítéltetik, ha mindjárt ahoz legerősebb jussa vólt is.

§. 761.

A' nem-nemesi fórumokon, még az ott (p. o.

a' fundusok miatt támadott perben) megítélt nemeseknek sem szabad a' sententzia végre-hajtásának ellent-állani; mert ott nem úgy nézetnek mint nemesek (már pedig tsak a' nemesi jussoknak 's prærogativáknak bátorságára való az oppositio) 's ott nem annyira a' formára, mint tsak arra szükség vígyázni, hogy a' felek eléggé kihallgattassanak, a' mi ha meg nem esett, vagy akármi más okon a' sententziát semminek lehetne tartani, a' nagy Bírák parantsolatjával kell hozzá látni.

§. 762.

A' nemesi törvényszékek annyira hozzá szoktak már a' formához, hogy azt néha még akkor is megtartják, mikor az alperes nem nemes, 's példák vagynak hogy attól a' hibás citátió ellen tett kifogást, sőt az oppositiót is (ha mindjárt nem a' személy és jószág körül esett is a' tévelyedés) elfogadták, 's ezt felsőbb helyeken sem ellenzettek.

§. 763.

A' ki a' győzedelmes félnek a' bíró által adatott jószágot esztendő múlva vissza-foglalja, az erő-hatalom büntetésében marasztatik. — A' ki pedig esztendő előtt foglalta vissza, éppen úgy gondoltatik mintha az executió idején opponált vólna, 's megcitáltatván hogy adja okát tselekedetének, ha ollyan okát nem tudja adni, mint a' mellyeket az oppositióért adhatott vólna, épen úgy büntettetik mint a' ki minden igaz ok nélkül opponált, nem pedig (mint mások vélekednek) egyszersmind úgy is mint erőszakoskodó. — A' régi zenebonás időben két büntetés lehetett, mert a' törvény azt mondja hogy minekutánna

a' bíró maga tekintetének megsértéséért a' 200 forintot megvette; insuper pars læsa pœnam violentiæ desumere possit; tehát a' 200 forintot nem e' vette. Mai időben csak a' nagyobb büntetés maradt meg, azt sem egésszen veszi a' bíró.

§. 764.

Ezen reoccupatorius processusban, hosszú per vólt é az anya-per vagy rövid? nints reá tekintet, és így ha hosszú vólt is, a' fő kérdésben hozatott sententziának felforgatására, az alperes által előhozódható próbák el nem fogadtatnak; mert hogy azokat birtokból adja elő, arról a' repulsio elmulasztásával lemondott; tehát, csak az oppositiónak okaival, t. i. a' per formája hibás vóltával mentheti magát. Itt is ellenkezőt tanítanak némellyek.

§. 765.

Az oppositio tehát és reoccupatio külömben mindeggy, csakhogy amott a' forog veszedelemben, hogy meg ne verjék, a' ki erővel akar exequálni, itt pedig az, a' ki erővel akar vissza-foglalni.

§. 766.

Az 1807-dik esztendő előtt meg vólt engedve másodszor is opponálni, repellálni, reoccupálni; de ha mindjárt hosszú per vólt is az anya-per, még sem tartatott a' másodszori repulsionális processus a' per terminusának, annyival inkább nem tehát a' második reoccupatorius; nem a' fő kérdést illető, és az, előbbeni perekben hozatott végső sententziát elrontható próbákkal kellett hát az alperesnek, hogy a' nagy büntetéstől, úgymint életének vagy minden jószágának elvesztésétől megmenekedhessen, elő-állani: hanem egyedül

tsak az oppositionak némelly ollyan okaival, mellyekről mondottuk hogy a' Királyi-Táblán hozatott vagy helybe-hagyott ítélet végre-hajtása ellen opponálót segíthették, és a' mellyekkel az ollyan repellens is elkerülhette a' büntetést, a' ki új próbákat elő nem mutathatott.

§. 767.

Minthogy pedig azt ritka ember tudta, hogy az a' mentség az oppositionak nem minden okaiból, hanem egyedül tsak (a' mi kivált a' tabularis perekre nézve ritkán eshetett meg) az exequens bíró által ejtett hibákból vétethetik, vagy, a' ki talán tudta is, bosszúságból ismét opponált, repellált, vagy reoccupált: hogy az emberek magokat a' veszedelemnek ki ne tegyék, megtiltotta a' törvényadó a' másodszori ellentállást, visszaverést és viszszafoglalást, 's azt rendelte, hogy azt el nem kell fogadni, hanem az ítéletet erővel is (cum brachio) végre kell hajtani; arra az esetre pedig, ha az a' ritka történet adná magát elő, hogy tsakugyan igaz oka lett vólna valakinek arra, hogy a' mondott orvoslásokkal másodszor is éljen, azt rendelte, hogy az exequens bíró hibája által okoztatott kárát a' sententzia végrehajtása után, birtokon kivül ugyan, de minden maga veszedelme nélkül próbálja keresni (Institutum executionis correctorium).

§. 768.

Még attól sem kell ugyan a' másodszori ellentállást 's a' t. elfogadni, a' ki az elsőnek büntetése alól felóldoztatott, de ha mindjárt fel nem óldoztatott is, a' ki az anya-perben tőle elítéltetett jószágra nézve végrehajtani hagyja a' sententziát, és tsak az oppositio büntetésére néz-

ve (p. o. azon az okon hogy felette magasan betsülik a' felperesnek fizetendő jövedelmeket) áll ellent, azt másodszori opponensnek nem lehetne tartani, hanemha az új szokás ellenkezőt mutatna; valamint azt sem, a' ki ellent-áll a' másodszor próbálandó executiónak, a' mellyet néki vagy épen nem jelentettek elöre, vagy nem törvényesen; mert a' nem is executio, hanem törvénytelen megtámadás.

NYÓLTZADIK RÉSZ.

A' Per-újítás.

§. 769.

A' ki a' pert vagy egészen vagy részszerént elvesztette és új próbákhoz bízhatik, megújíthatja a' pert az el ő bíró előtt; még pedig, ha a' még a' Septemvirális Táblán által nem ment, a' Királyhoz való folyamodás nélkül is (Novum simplex).

§. 770.

Példáúl: a' felperes vagy az, a' ki ő mellé állott (Ingerens) a' felóldoztatott alperes ellen. Az ingerens a' felperes ellen, azért hogy meg nem esmértetett a' felperes osztályos attyafiának lenni. A' felperes az ingerens ellen, a' ki néki a' bíró által attyafiának tétetett. Az alperes vagy tsak a' felperes és ingerens ellen, vagy egyszersmind az evictor ellen is, a' ki a' felelet terhétől felóldoztatott, vagy azok ellen is, ez ellen is (p. o. mikor őtet a' meg nem jelenésért convincálták, az

általa citáltatott és megjelenő evictort pedig, az evictionális kereset-levél mássából (ex paribus) vagy másképen felóldozták. Az evictor (a' ki az alperesnek eleget kéntelenittetett tenni) az alperes ellen, mikor nem a' felperes igazságát, hanem csak az evictióra való köteleztetést tagadja; külömben pedig a' felperes ellen; úgy mindazonáltal, hogy az alperes is álljon a' perben; hogy ha ő talál győzedelmes lenni a' felperes ellen, a' dolog az előbbeni állapotjára viszsza-tevődhessen. Így van a' dolog a' Superevictorra nézve is, a' kit t. i. az Evictor maga óltalmára 's az elégtételre idéz 's a' t.

§. 771.

Az alperes, akár ő novisál a' felperes ellen, akár ez ő ellene, az evictort, a' kit az előbbeni perben meg nem citált, megcitáltathatja; de a' felperes nem citálhat evictort. Ha tehát a' pénzen vett 's eggy harmadiknak kezénél lévő jószághoz nem juthat, azt keresse adósság-perrel a' kitől vette a' jószágot; ha pedig osztályban néki mutatott jószágot nem nyert meg, az attyafiait keresse 's a' t.

§. 772.

Nem novisálhat az, a' ki a' maga világos vallomása szerént ítéltetett; a' ki a' peres dolgot vagy önként esküvésre botsátottta; vagy nem appellált a' bíró által az ellenfélnek ítélt esküvés előtt; a' ki továbbá a' per-újításról előre 's név szerént világosan lemondott; mert ha csak átaljában mondott le minden törvényes orvoslásokról, nem pedig név szerént, szabad mind novisálni, mind pedig (de csak birtokon kivül, az az, a' sententzia végre-hajtása után) appellálni. Épen

így van azokban az esetekben a' dolog a' mellyekben a' törvény tsak átaljában vette el a' törvényes orvoslásokkal való élést, de a' novumot vágy appellátát ki nem nevezte. Némellyek vélekedése, melly ebben az esetben a' novumot megtagadja, ellenkezik a' törvényekkel. 1723: 60. §. 4. 's a' t. *)

§. 773.

A' ki másodszor akar novisálni, vagy, először ugyan, de ollyan perben, mellyet a' Septemvirátuson vesztett el, annak a' Királyhoz kell folyamodni (Novum cum Gratia).

§. 774.

Ha a' per-újító (Novisans) győz, azután a' másik (Novisatus) is novisálhat. Ha nyertem 600-zat mikor kértem 1000-et, novisálhatok a' hátra lévő 400-ra. Ha az ellen-fél azt tartja hogy 600-zal se tartozott, ő is novisálni tartozik én ellenem, 's az én általam kezdett új perben azt nem vítathatja. Ha kértem vólt 1000-et, de semmit sem kaptam, 's azután új próbákra akadván, látom hogy 1500-at kellett vólna kérni, az 1000-re novisálok, az 500-ra más ollyan pert kezdek, mint az előbbeni vólt 's a' t.

§. 775.

A' novum tsak azt teszi hogy a' kereset-levélben (Actio vel libellus novi) meg kell vallani hogy elvesztette az ember a' pert, 's újra kezdi. A' ki másodszor is novisál grátia nélkűl, vagy kétszer

*) Illyen kis könyvben nem lehetett vetélkedésekbe ereszkedni; a' törvény visgáló fogja tudni hol keresse azokat; 's azok nélkűl ennél nagyobb könyvet én nem is tudnék a' M. P. Törvényről írni. Talám ez is nagyon meg van terhelve.

novisál gratiával, vagy gratia nélkül novisál olyan esetben a' hol gratia kellene, az mint perpatvarkodó úgy büntettetik; valamint az is, a' ki appellált annak idejébe, de, látván hogy a' factumra nézve nints jól kidolgozva a per, novisál, holott, az appellátáról a' bíró előtt le nem mondott; az illyen ember két úton jár, két ellenkező tituluson kereskedik. De, nem lehetetlen hogy a' mit az ember, eggy, p. o. apai jusson meg nem nyert, azt más, p. o. anyai jusson megnyerje 's a' t. Ez nem az elvesztett pert újítaná meg, nem vólna calumniosus 's a' t.

§. 776.

Néha a' politika matériák is világosabb kidolgozás végett processuális formába üttetnek. — Ezekben, ha új próbák adják magokat elő, többször is novisálhat a' pervesztett, mind addig, míg által nem látja a' Felség, hogy ok nélkül alkalmatlankodik; ekkor osztán hallgatást parantsol néki. Illyenek az urbáriálisok, nemesség próbálása, patronátus jussairól való kétségek, kit illet és kit nem? illyen továbbá a' via facti helyett béhozott repositio 's a' t. az illyenekben tehát, nem kell tsudálkozni rajta, ha újabb recursus és próbák mellett, az elébeniekkel ellenkező ítélet hozódik.

KILENTZEDIK RÉSZ.

A' Perlekedést illető Parantsolatokról.

§. 777.

Gyakran elkerülhetetlenül reá szorúlnak a' peres emberek a' nagy bírák parantsolatira. A' királyi parantsolatok adatnak vagy egyenesen maga a' Felség által, (ex Cancellaria majori), vagy a' Felség nevében a' Personális által, de az ennél lévő királyi petséttel megerősítve (ex Cancellaria minori). Illyen bírói parantsolatot szokott továbbá adni: a' Palatinus és az Ország-Bírája, ezeknek nevében és petsétjek alatt pedig az Ítélőmesterek is, magok neveket írván alá. A' Bán hatalma alatt lévő tartományokra nézve, a' Horváth-országi Bán is, és az ő Ítélőmestere. A' Tárnokmester, vagy annak Vitzéje pedig az alatta lévő városi Bírákhoz.

§. 778.

Vagynak ollyan bírói parantsolatok, a' melylyeket törvényes orvoslásoknak nem tarthatni, de még is köz-hasznúak; p. o. az Idéző-parantsolat (Evocatorium), Kereset-levél (Actio, libellus Actionalis) helyett szolgál a' mikor a' Királyi-Táblára sok embert kell citálni, 's azt a' Prókátor készíti el, 's adja bé a' Personálisnak, ki is azt szépen leíratván, a' megjelenésre általa rendelt napot abba belé tétetvén, a' királyi petséttel megerősíti, 's nevét alá-írja, mellyet osztán a' felperes annyiszor leírat vagy kinyomtattat, a' mennyi embert akar citálni, 's mind azon nyomtatványokat az által a' Jurátus által a' kit a' fel-

peres Prókátora választott 's a' kinek a' parantsolat szóll, az eredeti parantsolat-levéllel öszve hasonlíttatja, 's aláíratja, 's kinek-kinek az idézendők közzül eggyet eggyet, ugyan azon személy által kézhez adat vagy küldet, mint másszor megmondottuk.

§. 779.

Illyen az esketö- vagy Tanúvallató-parantsolat (Compulsorium), mellyben vagy a' Szolgabírónak és Esküdtjének, vagy a' Királyi-Tábla Jurátusának az parantsoltatik, hogy az elötte megnevezendö tanúkat megesketvén, a' neki által adandó kérdésekre tudakozza ki, és tejendö vallástételek felöl adjon bizonyságlevelet az Eskettetönek; ugyan azzal tartozik az ellen-félnek is, ha kívánja.

§. 780.

Requisitorium parantsolatra annak van szüksége, a' ki valamelly közönséges levelesházból valamelly levélnek mássát kívánja magának petsét alatt kiadatni (in Transumto), 's az illyen parantsolatnak még akkor is 500 forint büntetés alatt tartozik a' Káptalan vagy Konvent engedelmeskedni, ha ollyan levelet választana ki, és kérne kiadatni valaki, a' melly a' Káptalan vagy Konvent jószágát illetné.

§. 781.

Az Özvegy-asszonyok Prorogatorium parantsolatot szoktak kérni a' Felségtöl, a' melly szóll minden bíráknak, a' Palatinustól kezdvén a' legutólsóig, 's a' mellyben a' parantsoltatik, hogy az özvegy ellen, annak gyász (az az, özvegysége elsö) esztendejében, semmi kereset-levelet el ne fogadjanak, semmi idézöt ki ne adjanak, semmi pert folytatni ne engedjenek.

§. 782.

Más sokféle parantsolatok is szoktak adódni; nevezetesen törvénybeli orvoslásúl szolgál az Által-küldö (Transmissionale), p. o. hogy executio elött küldödjön fel a' per, noha a' törvény a' felöl mást rendelt légyen. — Relaxatorium, mellyel a' parantsoltatik hogy a' meg nem jelenö óidoztasson fel az ellene mint makats ellen hozott ítélet alól, 's hallgattassék ki 's a' t. Suspensorium, hogy a' per légyen függöbe, addig p. o. míg eggy más per el nem végeződig. Cassatorium vagy Cassatorio-Reexecutorium, a' mellyel a' sententzia 's executio megsemmisítödik 's a' t.

§. 783.

A' melly alsó bíró az illyen parantsolatnak nem engedelmeskedik, hívatala 's jó híre neve elvesztésére, 's 200 forint birságra ítéltetik; de ellenben, ha a' Királyi-Tábla azt fogja ítélni hogy a' parantsolat törvénytelen 's el nem fogadható vólt, a' büntetést kérö felperes, ugyan azon perben, annyiszor 400 forintba marasztatik, a' hány bírák vóltak jelen azon a' törvényszéken, a' melly a' parantsolatot el nem fogadta.

§. 784.

Ezek így lévén, szükség tudni, hogy kell bánni a' bírói Mandátumokkal. Ugyan is, vagynak ollyanok, a' mellyek meg vagynak tiltva, p. o. a' Missile mandatum, az az, a' melly csak levél formában, nem patenter, nem nyílva, hanem bézárva küldödik; (de a' nagyobb Cancelláriáról illyenek szoktak legtöbbször jönni); — továbbá, meg vagynak tiltva a' mellyekben a' törvényes orvoslások félre-vettetni parantsoltatnak, eltil-

tatnak, vagy a' mellyekben más szokatlan clausulák találtatnak; meg van tiltva az is, a' melly Reexecutiót parantsol, de nem mondja miért; az is, a' melly törvényes ok nélkül a' bíróskodástól eltiltja a' bírót, vagy idöhalasztást enged (Inhibitorium. Dilatorium).

§. 785.

Ha a' Parantsolat nem ollyan nemű a' melly a' mondottak szerént meg van tiltva, ha az aláírástól (Datum) számlálván, annak a' kinek szóll 60 nap alatt elömutattatott (præsentatum), ha petsét, aláírás 's a' t. hijjával nints, ha igazán adta elő a' megesett dolgot az, a' ki a' parantsolatot nyerte, el kell azt fogadni, ámbár a' perlekedés formájáról szólló törvénnyel ellenkezni láttatik is.

§. 786.

Mert a' nagy Bíráinknak, századoktól fogva hatalmok van arra, hogy az ollyan törvények alól mellyek egyedül tsak a' per folyamatját illetik, azokat az eseteket kivegyék, mellyeknek környülállásaiból a' józanokosság szerént azt lehet feltenni, hogy ha azok a' törvényhozó szemei előtt forgottak vólna, maga is kivette vólna azokat a' közönséges törvény alól. Ez az oka annak a' többi között, hogy igen sok okokon parantsolhatja a' nagy Bíró, hogy valamelly per nem executio után (mint netalán felőle írva van a' törvényben), hanem executio előtt küldödjön a' felső Bíró eleibe.

§. 787.

Mikor tehát valójában úgy adódott elő a' dolog a' mint esett, már tsak az a' kérdés: quid juris? ezt pedig a' nagy Bíró elitélte, 's az ellen az alsó Bírónak rúgódozni nem lehet, ha, a' mint

mondottuk, a' kérdés tsak a' külső formáját illeti a' perlekedésnek.

§. 788.

Legbátorságosabb ugyan a' parantsolatot elfogadni (acceptare); de ha bizonyos az, hogy a' parantsolat hazugságon épül, p. o. vagy elhalgatott valamit a' kérő a' dolog fő-környülállásaiból vagy hozzá tett: minden betsülettel félre lehet azt tenni (seponere). Ha pedig kétséges valyon úgy esett é a' dolog vagy nem, a' mint előadódott? vítatásra lehet botsátani (ad forum contradictorium relegare), 's azután a' Feleknek ellene 's mellette előhozatott próbáiból ítélni, az az, vagy elfogadni vagy félre-tenni. A' nagy Cancelláriából jött parantsolatok nem eshetnek már mai időben illyen kérdés alá; mert azok ki nem adódnak addig, míg az alsó bírótól minden környülállások felől tökéletes tudósítás nem vétetett.

MUTATÓ-TÁBLA.

lap.

Bévezetés: Az emberi Törvények eredete, a' Magyar Törvény külömbségei, kútfejei, és segéd-tudományai. 3

ELSŐ KÖNYV.

I. Rész. Az időkorról, és attól függő jussokról 14
II. — Az Egyházi személyekről 24
III. — Az Országnak világi Nagyjairól 27
IV. — A' Nemesekről 29
V. — A' Királyi Városokról 38
VI. — Más nemes, vagy szabad, avagy csak szabados Községekről, 's eggyes Szabadosokról 41
VII. — A' Szülék hatalmáról 49
VIII. — A' Tútorság vagy Curátorság alatt lévő személyekről 53
IX. — Az Úri és a' Házi-gazdai hatalomról 57
X. — A' Királyi Fiskusról 67

MÁSODIK KÖNYV.

I. Rész. A' Jószág-keresetnek természeti módjai, a' s erzett törvényekhez alkalmaztatva 71
II. — A' Királyi-Adományról 75
III. — A' Férjfi és Leányág jussairól 91
IV. — Az Özvegyek jussairól 97

lap.
V. — Az úgy nevezett Regálékról, királyi-haszonvételekről; vásár, tsap- és mészár-szék, híd és rév-vám, kilentzed, tized 108
VI. — A' Testamentomról 117
VII. — A' Testamentom nélkül való örökösödésről 135
VIII. — Az osztatlan, osztozó, 's megosztozott Atyafiakról 150
IX. — A' Köz-birtokosokról 's köz-határosokról 159
X. — Az Időmúltáról (Præscriptio) 165
XI. — A' Szerződésekről átaljában 170
XII. — A' fekvő-jószág tseréléséről 175
XIII. — Az adásról 's vevésről 177
XIV. — A' Zálogról; a' hív szolgálat jutalmáról 183
XV. — A' béres- és ingyenhaszonról 193
XVI. — Az adósságról 196
XVII. — A' per-osztó egyezésről (Transactio) 215
XVIII. — A' hatalmaskodásról 216
XIX. — A' kár-tételekről, marhák béhajtásáról 240
XX. — A' levelek körül eshető vétkekről 251
XXI. — A' vér-tagadásról, Áll-ortzáról 252
XXII. — A' betstelenítésről 255
XXIII. — Más mellesleg való büntetésekről 257

HARMADIK KÖNYV.

I. Rész. A' Törvényszékekről, Bírákról, — 's mellyik per mellyik bíró eleibe tartozzon? 281
II. — A' perlekedő Személyekről, 's azoknak Prókátoraikról 's Meghatalmazottjaikról 274

lap.

III. — A' perlekedés kezdetéről; úgymint a' törvényes megintésről, — idézésről, megjelenésről, a' lehető kifogásokról 278

IV. — A' perbeli próbákról; tanúvallások, levelek, oculáta vagy per-látás, bets, Esküvés 287

V. — A' per végezetéről, az ítélet hozásáról, végrehajtásáról, 's ezeknek hibájiról. 295

VI. — A' törvényes orvoslásokról: Per letétele, Prókátor megmásolása, az Ítélet megtiltása 302

VII. — A' Feljebb-vitel (Appellata) 305

VIII. — Az ellentállás, visszaverés, visszafoglalás 310

IX. — A' Per-újítás 325

X. — A' törvénykezést illető Parantsolatok 327

Az értelmet akadályoztató hibák:

lap.	sor.	hiba.	jobbít.
22	15	32	32
108	22	A' Feleség jussain (némelly nyomtatványokban)	A' Felség jussain
155	21	feleségétől	feleségével
177	12	mind ketten	deleatur
216	24	Deliciis	Delictis
287	17	alperes	felperes

Jobbitandók.

lap.	sor.	hiba.	jobbitás.
22	15	32	23
108	22	A' Feleség jussain (némelly nyomtatványokban)	A' Felség jussain
135	21	feleségetöl	feleségével
136	a' két első sor töröltessék ki		
145	21	olv. adományi, jóllehet vissza nem szerezhető javaiban	
177	12	mind ketten, ki kell törölni	
180	8	olv. teljes ideju ujaknak	
216	24	Delicns	Delictis
255	14	olv. noha minden	
287	17	alperes	felperes
505	utól.	's a t. a'	's az a'
509.	18	a' felperes, ki kell törölni	
	22	alperesnek	felperesnek